

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע"נ

ברוך דוב ז"ל בן יבלחט"א משה חיים ווידרא נ"י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ"ל

מראה מקומות רשפי אש

לע"נ מרים שיינדל צה יבלחט"א אפרים שמעון סינאוויץ

LAKEWOODDAFYOMI.COM

שישכרו פועלים לסייע להם, או שיתנו לזה שכרו משלם. וא"ת⁸⁹⁶ ולכתוב רחמנא כפילא בטעינה לחודה ותיתי פריקה לאין בעליו עמו⁸⁹⁷ לסייען מטעינה ואבדה. דאי אמרת דאבדה⁸⁹⁸ ליתא למרה בהדה, טעינה תוכיח ואי אמרת מה לטעינה שכן בשכר, אבדה תוכיח וחזר הדין וכו'. וי"ל דמילתא דאתיא מביניא טרח וכתב לה קרא. ועוד דכיון דטעינה בשכר, אי אפשר ללמוד על פריקה בחנם. דכי פרכי⁸⁹⁹ מה לטעינה שכן בשכר ואח אמרת אבדה תוכיח, אין זה מספיק בכיוצא בזה לרבות פריקה בחנם, כיון שהטעינה והאבדה שהם המלמדים אינם שוין בדינם. וכך פי' בתוס'⁸⁹⁹.

אין לי אלא שמשכנו ברשות ב"ד וכו'. פי'⁹⁰⁰ אין לי אלא שמשכנו ע"י שליח ב"ד, דאז חייב להשיב לו משכון. וה"ה למשכנו בשעת הלואתו⁹⁰⁰*. ואע"ג דפשטיה דקרא במשכנו שלא בשעת הלואתו⁹⁰¹, נקט קרא דאפי' בהא שלא מדעת הבעלים ישיב להם משכון.

משכנו שלא ברשות. כלומר שמשכנו שלא בשעת הלואתו שלא ברשות ב"ד, אלא שנכנס מעצמו לביתו ומשכנו, מניין שהוא חייב בהשבת משכון, ת"ל השב תשיב מ"מ. והאי ייתורא אצטריך בין למ"ד במסכת תמורה⁹⁰² דכל היכא דאמר קרא לא תעביד אי עביד מהני, בין למ"ד אי עביד לא מהני. דאילו למ"ד מהני, ה"א דמהני לגמרי ושלא יהא חייב בהשבת משכון. ואלו למ"ד לא מהני, ה"א שיוציאו ב"ד. קמ"ל השב תשיב, שלא יוציאו ממנו, רק שיהא חייב בהשבת משכון כאלו משכנו ברשות⁹⁰³.

ת"ל פתוח תפתח מ"מ. פי' והא דכתב⁹⁰⁴ לאחיק לענייך, להקדים עניי עירך לעניי עיר אחרת⁹⁰⁵. אין לי אלא מתנה מרוכה. פרש"י ז"ל⁹⁰⁶ דה"א שלא חייב הכתוב אלא למי שיכול ליתן מתנה מרוכה ולא נתן, כדכתיב⁹⁰⁷ ולא ירע לבכך בתתך

דלישנא בעי', למה לי למכתב בתרווייהו כפילא דלישנא לרבות שאין בעליו עמו. והכי דאיק לישנא דקאמרי' למה לי למכתב בפריקה ובטעינה ולא אמרי' למה לי למכתב פריקה וטעינה.

אבל טעינה דליכא⁸⁸³ צער בעלי חיים. פי'⁸⁸⁴ דליכא צערא כולי האי כמו בפריקה, אבל צער קצת איכא אף בטעינה, וכדאמרינן בסמוך ואי אמר הני תרתי משום דאיכא צערא דידה וצערא דמרה. והטעם כי הבהמה מצטערת כשטוענים אותה הבעלים לבדם ולא כשטוענין אותה שנים. לרבי שמעון לא מסיימי קראי. וא"ת כי אמר ר"ש דלא מסיימי קראי, ה"מ דאי לא כתב רחמנא אלא חד מינייהו, אפשר לאוקמא בפריקה. אבל השתא דכתיבי תרווייהו ודאי מסיימי, דרובץ תחת משאו משמע פריקה, ונופלים בדרך משמע⁸⁸⁵ דרמו הוא וטעונייהו באורחא, דהיינו טעינה. וא"כ לכתוב רחמנא כפילא דלישנא⁸⁸⁶ בטעינה לשאין בעליו עמו וכ"ש לפריקה כיון שזה וזה בחנם. וי"ל דאי לא⁸⁸⁷ כתב רחמנא כפילא דלישנא אלא בחד מינייהו, אכתי הוה אמינא דתרווייהו בפריקה דאיכא צער בעלי חיים. וכ"ת תרתי בפריקה ל"ל, כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה⁸⁸⁸, והכא חדש דאפילו אין בעליו עמו. להכי צריכא ריבויא בתרווייהו, דהשתא לא חדש שום דבר בפרשה שניה, וא"כ תרווייהו בפריקה ל"ל, אלא ע"כ חד לפריקה וחד לטעינה. כן פי' רבינו בשם הרמב"ן ז"ל⁸⁸⁹ ואח"כ מצאתיה בתוס'⁸⁹⁰.

ולמה לי למכתב באבדה⁸⁹¹. פי' שיטפל בה בלא סיוע הבעלים.

[לא, ב] אבל הני תרתי דאיתנהו⁸⁹² למריהו⁸⁹³ וכו'. פי'⁸⁹⁴ ואע"ג דהא פרישנא⁸⁹⁵ שהבעלים זקן או חולה שאינם יכולים לסייעו, מ"מ ה"א

896 כן הק' בתוס' ר"פ. 897 כ"ה בכי"ג ובכי"ס. ובכי"ל ליתא. 898 כ"ה בתוס' ר"פ ובמהד' לונדון. ובכל כתה"י: דפריקה. 899 כ"ה בתוס' ר"פ. 900 כ"פ דרש"י בד"ה אין. 900* עיי' באוצר מפרשי התלמוד הע' 1. 901 עיי' לקמן פב, א. 902 ד, ב. 903 עיי' בתוס' ר"פ. 904 דברים טו, יא. 905 ספרי פי' ראה, קטו. 906 עיי' בד"ה מתנה. 907 דברים טו, י.

884 כ"ה בתוס' הרא"ש. 885 לקמן לב, א. 886 כ"ה בכי"ס ובשימ"ק ובכי"ל נוסף בצידו. אבל בכי"ג נשמט מכאן ועד מילת אלא עקב טעות הדומות. 887 כ"ה בכי"ס. ובכי"ל ובשימ"ק ליתא. 888 סוטה ג, א. 889 כ"ה בחי' הרמב"ן, הרשב"א והר"ן. 890 עיי' בתוד"ה לרבי. 891 כ"ה בכי"מ ובדק"ס. ולפנינו: אבדה. 892 לפנינו: דאיתא. 893 כ"ה בכי"מ ובדק"ס. ולפנינו: למרה. 894 כ"ה בתוד"ה אבל ובתוס' ר"פ. 895 בע"א ד"ה אין (הב')

אונקלוס

דברים טו ראה תשסג

מֵאַחִיךָ הָאֲבִיוֹן: ה כִּי־פָתַח תִּפְתָּח אֶת־יָדְךָ
 לוֹ וְהֵעֵבַט תִּעֲבִיטְנוּ דִּי מַחֲסָרוֹ אֲשֶׁר יַחֲסֹר
 לוֹ: ט הַשָּׁמֶר לָךְ פֶּן־יִהְיֶה דָבָר עִם־לִבְּךָ
 בְּלִיעַל לְאֹמֵר קָרְבָה שְׁנַת־הַשְּׁבַע שְׁנַת
 הַשְּׁמִטָה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאַחִיךָ הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן
 לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְּךָ חֶטָּא:
 י נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יִרַע לִבְּךָ בְּתִתֶנּוּ לוֹ כִּי
 בְגִלְלָהּ הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 בְּכָל־מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ: יא כִּי לֹא־
 יַחֲדַל אֲבִיוֹן מִקְרֹב הָאָרֶץ עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצִּוְךָ
 לֵאמֹר פָּתַח תִּפְתָּח אֶת־יָדְךָ לְאַחִיךָ לְעֵנֶיךָ
 וְלֹא־בִינְךָ בְּאַרְצְךָ: ס יב כִּי־יִמְכַר לָךְ אַחִיךָ
 הָעֵבֶרִי אוֹ הָעֵבֶרִיָּה וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנַת הַשְּׁבִיעִת תִּשְׁלַחְנוּ
 חֲפָשִׁי מֵעִמָּךְ: יג וְכִי־תִשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם:

מסכנא: ה ארי מפתח תפתח ית ידך לה ואוזפא תוזפנה כמסת חסרונה ד'חסיר לה: ט אסתמר לך דלמא יהי פתגמא עם לבך ברשע למימר קרבת שתא שביעתא שתא דשמטתא ותבאש עינך באחוך מסכנא ולא תתן לה ויקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא: י מתן תתן לה ולא יבאש לבך במתנך לה ארי בדיל פתגמא הדין יברכנך יי אלהך בכל עובדך ובכל אושטות ידך: יא ארי לא יפסק מסכנא מגו ארעא על פן אנא מפקד לך למימר מפתח תפתח ית ידך לאחוך לעניך ולמסכנך בארעך: יב ארי יזבן לך אחוך בר ישראל או בת ישראל ויפלחנך שת שנין ובשתא שביעתא תפטרגה בר חורין מעמך: יג וארי תפטרגה בר חורין מעמך לא תפטרגה ריקן:

רש"י

כי בגלל הדבר. אפילו אמרת ליתן, אמה נוטל שטר האמירה עם שטר המעשה (ס): (יא) על כן. מפני כן: לאמר. יא ענה לטובתך אני משיאך (ספרי קי): לאחריך לעניך. לאמה את, לעני: לעניך. ציו"ד אחד, לשון עני אחד הוא, אבל 'עניך' צני יודין, שני עניים: (יב) כי ימכר לך. על ידי אחרים, במכרוהו בית דין בגנבתו הכתוב מדבר (קידושין ט:). והרי כבר נאמר (שמות כא ב) כי תקנה עבד עברי וצמכרוהו בית דין הכתוב מדבר (מכילתא מס' דניקין א), אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן, אחד שכתוב או העצמה, אף היא תלך בשש, ולא שמכרוהו בית דין, שאין האמה נמכרת בגנבתה שנאמר (שמות כב ב) צְגַנְתָּו וְלֹא צְגַנְתָּה (פסוקי טג:), אלא בקטנה שמכרה אציה, ולמד כאן שאם יאלו שש שנים קודם שחזיא סימנין תלך (מכילתא ס), ועוד חידש כאן העניק מעניק:

וקופנה, לכך נאמר ולא מקפון (ס): מאחריך האביון. אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון (ס): (ח) פתוח תפתח. אפילו כמה פעמים (ספרי קטו): כי פתוח תפתח. הרי כי משמש בלשון אלא: והעבט תעביטנו. אם לא רעה צמתנה תן לו צהלוואה (בבא מציעא לא: ספרי ס): די מחסורו. ואי אמה מצווה להעשירו (במכות ס: ספרי ס): אשר יחסר לו. אפילו סוס לרכוש עליו ועבד לרוץ לפניו (ס): לו. זו אשה, וכן הוא אומר (בראשית ב יח) אֶעֱשֶׂה לָּךְ עֹזֵר כְּגֹדְלִי (במכות ס, ספרי ס): (ט) וקרא עליך. יכול מצוה, תלמוד לומר (להלן מד טו) וְלֹא יִקְרָא (ספרי קי): והיה בך חטא. מכל מקום, אפילו לא יקרא, אם כן למה נאמר וקרא עליך, ממחר אני ליפרע על ידי הקורא יותר ממי שאינו קורא (ס): (י) נתון נתן לו. אפילו מאה פעמים (ספרי קי): לו. צינו וציןך (ס):

שפתי חכמים הקצר

כ"י, כמו 'כי על כן באו בצל קורת' (בראשית יט ח, ראה רש"י שם יח ה), אבל בלא 'כי' יתפרש מפני כן (מנח"י עפ"י רא"ם). יא דאם לא כן 'לאמר' למה לי, הא אין דיבור קודם ממנו שיבא אחריו מלת 'לאמר', וכאילו אמר 'לאמר לכם עצה טובה' (מנח"י עפ"י רא"ם). יב ואינו דומיא ד'ונמכר לך' (ויקרא כה לט) דמיירי במוכר עצמו, דסתם 'כי ימכר' משמע על ידי אחרים, חוץ מהתם שהקדים בקרא לומר 'כי ימוך אחיך' (רא"ם).

שבאחים, ואח מאב מיוחד יותר מאח מן האם (מנח"י, ראה נח"י). ז. בלומר, שאתה מחויב להשיאו אשה (מנח"י). ח. אף דפסוק זה מיירי בשכיר יום, מכל מקום גם התם מיירי בעני כדכתיב 'כי עני הוא וגו', כמו הכא דמיירי 'באחריך האביון' וגו' (מנח"י עפ"י רא"ם). ט. מדכתיב 'כי בגלל הדבר', משמע שעל הדיבור לבד מקבל שטר (מנח"י עפ"י רא"ם). י. ולא לשון 'הואיל'. כי לא יבוא לשון זה אלא בחיבור עם

גירסת הגר"א

כשהוא אומר באחד שעריך היה יושב במקום אחד אתה מצווה לפרנסו. היה מחזר על הפתחים אין אתה זקוק (לכל דבר) [לו]: בארצך. יושבי אי קודמין ליושבי ח"ל: אשר היא גותן לך. מ"מ: לא תאמץ את לבבך. יש בן אדם שמצער אם יתן אם לא יתן: ולא תקפון את לבבך. יש בן אדם שהוא פושט את ידו וחוזר וקופצה: מאחיד האביון. אם אי אתה גותן לו סופך ליטול הימנו. ומנין שאם נתת פעם אחת שסופך לפתוח הרבה פעמים תל כי פתוח תפתח את ידך לו: והעבט. זה שאין לו ואינו רוצה להתפרנס גותנין לו לשם הלואה וחוזרין וגותנין לו לשם מתנה. תעביטנו. זה שיש לו ואינו רוצה להתפרנס שנותנין לו לשם מתנה וחוזרין ונפרעין ממנו לאחר מיתה דברי ר"י. וחכ"א יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין גוקקין לו אין לו ואינו רוצה להתפרנס אימרים לו הבא משכון כדי להטיס דעתו: די מחסורו. אתה מצווה לפרנסו ואי אתה מצווה להעשירו: אשר יחסר לו. אפי' סוס ואפי' עבד. ומעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס אחד שהיה מתעמל בו ועבד אחד שהוא משמשו. שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלים לאדם ליטרא בשר של ציפורין בכל

כשהוא אומר באחת שעריך היה יושב במקום אחד אי אתה מצווה לפרנסו. היה מחזר על הפתחים אין אתה זקוק לכל דבר. אשר יתן ה' אלהיך בכל מקום: לא תאמץ את לבבך. יש בן אדם שמצער אם יתן אם לא יתן: ולא תקפון את לבבך. יש בן אדם שהוא פושט את ידו וחוזר וקופצה: מאחיד האביון. אם אי אתה גותן לו סופך ליטול הימנו. ומנין שאם פתחת פעם אחת אתה פותח [כ"מ לא וס"ג] אפי' מאה פעמים תלמוד לומר כי פתוח תפתח את ידך לו: והעבט תעביטנו. גותנים לו וחוזרים וממשכנים אותו דברי ר' יהודה. וחכמים אומ' לו הבא משכון כדי להפיס דעתו: די מחסורו. אי אתה מצווה להעשירו: אשר יחסר לו. אפי' סוס ואפי' עבד. ומעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס אחד שהיה מתעמל בו ועבד אחד שהוא משמשו. שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלים לאדם ליטרא בשר של צפורין בכל

עמק הנצי"ב

לזו וחוזרים בו. פי' צ"ש לו ואינו רוצה להתפרנס משלו, כדאי צכחצות דף ס"ז צ"ב וצ"מ שם: וחוזרים וממשכנין אותו לאחר מיתה. דלילו מחיים לא יטול עוד וינשא: וחכ"א כ"י. דרשי מתעביטנו יתירא על חין לו ואינו רוצה להתפרנס מלדקה, שאומרים לו הבא משכון כ"י, וחכמים היינו ר' שמעון שהוצא שם צכחצות. ור"י סבר דחין אומרים לו להביא משכון חלל מלוים לו סתם. וזה יליף מהעבט לחוד כדאי שם, ולכן דרש מתעביטנו יתירא ליש לו כ"י. חזל ר"ש סבר דיש לו כ"י חין נזקקין לו כלל כדחניא שם, לכן דרש מתעביטנו יתירא לחין לו כ"י. וממולא הדברים אהב לומד, לחין קושית הש"ס שם וחלל מה חני מקיים תעביטנו דזכר תורה כלשון בני אדם. והיא קושית הש"ס ולא מסקנת הצרייתא כדמוכח צ"מ שם. והנה צספרי מתורץ יפה. וכבר מנינו כיוצא דלא גרסי ברייתא דספרי, ומסתבר להש"ס דחכמים דפלוגי על ר"י, חינו ר"ש דסובר לחין לו כ"י אומרים לו כ"י, וגם מסתבר לכו שמלך הסברא קאמר ר"ש שנוטלים ממנו משכון ולא מדרשא דקרא: אי אתה מצווה להעשירו. חלל לפרנסו בכל דבר: אפילו סוס כ"י. דאשר יחסר מיותר, אפילו חסרון שאינו מלוי יחסר לרוצ בני אדם שאינם לריכים לכך: מתעמל בו. וכן ח"י צתוספתא פ"ד וצכחצות שם לרכוז עליו, ולפי גירסת הספרי והחוספתא נראה שלא היה לריך לרכוז מעיר נעיר, חלל רק לעייל ולחמם חזריו, דברוכב מתחמם צבשר הסוס כדאי צנדה דף י"ד ח"י, ומתעמל חינו מתחמם כ"י המשנה צצצת דף קמ"ז ח"י חזל לא מתעמלין. ובמס' ד"ח פי הכנסה למרחץ חינו מתעמל כ"י: ועבד א' שהיה משמשו. וצכחצות ח"י לרוץ לפניו, חזל הכוונה כמו כאן, דמאי יש צזה חסרון, וחיו חלל כבוד המורגל חללו, חלל לרוץ לפניו במקום שכוא רוכב כדי לשמשו שם: ליטרא בשר של צפור בכל יום. וכן ח"י צתוספתא, חזל הגמ' שם היה להס גירסת אחרת

וכן משמע לו, דאי נפרש דמכ שכתוב מאותה הוא מוקדם, ח"כ צן עיר קודם לקרוב. וצתד"ל שצביא הגר"א שם יפרנס את חזיו כ"י יפרנס את בני משפחתו ואם הותיר יפרנס את בני שכונתו, משמע דבני משפחתו קודמים אפילו אם הם דריס צעיר אחרת. ודוחק לומר דמייורי דכל משפחתו דריס צשכונתו. וע"י חשונת חתם סופר ס"י ר"ג: כשהוא באחד שעריך. דמיותר כמש"כ: במקום אחד אתה מצווה כ"י. כ"ל: היה מחזר על הפתחים כ"י לכל דבר. וצ"צ דף ט' ח"י חיתא חזל נזקקין לו למחנה מועעת. והא דחני לכל דבר, לא שייך לפי זה חלל צתוספתא פ"ד, דחני שם לקמיה לן נותנין לו פרנסת לונה צצצת כ"י. וע"ז מסיק לעני המחזר על הפתחים ח"י חתה זקוק לכל דברים חלו, חלל נותנים לו פרוטה או פרוטה ויעשה צכ מה שרואה, וכאן ג"כ הפ"י כ"י, וקאי על מלכ לפרנסו, והיינו כדחניא שם, וע"ז מסיק היה כ"י: אשר ה"א גותן לך בכל מקום. אפילו צחול וצעיר אחרת, רק דהס קודמין, וכ"פ הגר"א ז"ל שם. וצגמ צ"מ דף ל"א צ"י יליף זה מפתח תפתח ע"ש. חזל צספרי דרש צע"א להלן: יש ב"א שמצטער כ"י. והנה השכל מצין שיש ליתן, חזל לצבו חושב מתעבצות חין ומטעטר, כי קשה עליו לגבר ח"י משתי חלל. וע"ז צה הפסוק לא תחמן את לבבך, חלל תחמן את שכלך. חזל צחם חינו מטעטר וחין צדעתו ליתן כלל, לא שייך לא תחמן את לבבך, חלל ולא ירע לבבך, ואצורה שירא ליתן: יש ב"א שפושט כ"י. וצכ"ג שכתחיל ליתן יש עוד חצורה לצד חללו של מניעת דקה: סופך ליטול הימנו. דמאחיד מיותר, ודריש דסופו להיות חתיו ורגיל עמו: ומנין שאם פתחת פעם אחד אתה פותח כ"י. פי' לא צתורת מלכה, דזה יליף מפתח אחד לצד אפילו כמה פעמים כדמקשי הש"ס צ"מ דף ל"א ח"י, חלל צתורת הצעחה, אשר ח"כ יקל עליו וימול ערלת לצבו, וצגמ דרש. למלכ דלפעיל: נותנים

גירסת הגר"א

בכל יום : לו. זו אשה. כענין שני אעשה לו עזר כנגדו : (סליק פיסקא) :
לו עזר כנגדו. (סליק פיסקא) :

סו השמר לך. בלא תעשה : פן. בלא תעשה : פן יהיה דבר עם לבבך בליעל. מלאך היה ריביק אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה כאלו עע"ג נאמר כאן בליעל ונאמר להלן בליעל מה להלן עבודת כוכבים אף כאן עבודת כוכבים : קרבה שנת השבע שנת השמטה. זו היא שא"ר יוסי הגלילי אם שבע שנים לכל אחד ואחד היא קרבה אמור מעתה שבע שנים לכל העולם : ורעה עינך באחיק האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה'. יכול מצוה לקרות ת"ל ולא יקרא עליך יכול אם יקרא עליך יהיה בך חטא ואם לא יקרא עליך לא יהיה בך חטא ת"ל והיה בך חטא [מים אי"כ למה נאמר וקרא עליך] ממהר אני לפרע על יד קורא מעל יד שאינו קורא : נתון. אין לי אלא פ"א מנין אפי' מאה פעמים ת"ל נתון תתן : לו. בינך לבינו מכאן אמרו לשכת חשאים היתה בירושלים ויראי חטא ונתנין לתוכה בחשאי ועניים בני טובים מתפרנסין מתוכה בחשאי : כי בגלל הדבר הזה אם אמר ליתן ונתן ונתנים לו שכר אמירה ושכר אמירה בידו ליתן ונתנים לו שכר אמירה ושכר מעשה. אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן ונתנים לו שכר אמירה. לא אמר ליתן אבל אמר לאחרים תנו או לא אמר ליתן ולא אמר לאחרים תנו אבל נוח לו בדברים טובים מנין שנותנים לו שכר על כך ת"ל כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך :

בכל יום : לו. זו אשה. כענין שני אעשה לו עזר כנגדו : (סליק פיסקא) :
סו השמר לך. בלא תעשה : פן. בלא תעשה : פן יהיה דבר עם לבבך בליעל
לאמר. זה שקרוי ע"ז [כתובות סח וש"י] נאמר כאן בליעל
ונאמר להלן (דברים יג) בליעל מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז : קרבה שנת השבע
שנת השמטה. זו היא שא"ר יוסי הגלילי אם שבע שנים לכל אחד ואחד היא
היא קרבה אמור מעתה שבע שנים לכל העול' : ורעה עינך באחיק האביון.
יכול מצוה לקרות ת"ל (טס כד) ולא יקרא עליך יכול אם יקרא עליך יהיה
בך חטא ואם לא יקרא לה' לא יהיה בך ת"ל והיה בך חטא. ממהר אני לפרע
על יד קורא מעל יד שאינו קורא ומנין שאם נתת פעם אחת אתה נתת לו
אפי' ק' פעמים ת"ל נתון תתן : לו. בינך לבינו מכאן אמרו [שקלים פ"ב]
לשכת חשאים היתה בירושלים : כי בגלל הדבר הזה. אם אמר ליתן ונתן
ונתנים לו שכר אמירה ושכר מעשה. אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן ונתנים
לו שכר אמירה כשכר מעשה. לא אמר ליתן אבל אמר לאחרים תנו או לא
אמר ליתן ולא אמר לאחרים תנו אבל נוח לו בדברים טובים מנין שנותנים
לו שכר על כך ת"ל כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך :

(סליק פיסקא) :

סו כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. ולהלן הוא אומר כי לא יהיה בך אביון
כיצד יתקיימו שני כתובים הללו בזמן שאתם עושי רצונו של מקום
אביונים באחרים ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם :

על

על כן תלמוד לומר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך. (סליק פיסקא) :
סו כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. ולהלן הוא אומר כי לא יהיה בך אביון כיצד יתקיימו שני כתובים הללו בזמן שאתם עושים רצונו של
מקום אביונים באחרים ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם :

עמק הנצי"ב

אחרת לחדם מעור לפורי, וליוערה צער כיינו צער ממש ע"ש :
לו זו אשה. לכשיטאו אשכ אף דכולחותיה מרובה :
השמר לך בלא תעשה פן בל"ת. פירשתי לעיל בס"ד : לאמר
מנין שקרוי עובד ע"ז. כ"ל וצ"ש גיר' אחרת
ע"ש : ונאמר להלן. צ"פ עיר הכדחת, תוספתא שם וכתובות
ס"ח א' : זו היא ב'. פירשתי לעיל במאי פליגי הספרי לעיל
שלא כוכיח מחס : יכול מצוה לקרות. וליווי הוא שיקרא ת"ל
ולא יקרא, כגם דכתיב צ"פ אחרת צעק שכר שכיר, הכל
ענין אכזריות הוא. ומה שם דמגיב לו ואינו מלוח לקרות,
מכש"כ כאן דרק לזקב מנקה : יכול אם יקרא ב'. פ"י שם
דמגיב לו הוא דאפילו לא יקרא יוכיח צו חטא, אבל כאן רק
אם יקרא יוכיח נחשב לחטא ויענש, ואם לא יקרא לא : ת"ל
היה בך. ויכח משמע שכיח כבר קודם שקרא : אלא מה
ת"ל וקרא עליך ממהר אני ב'. כ"ל וכן הוא צ"ש. וכיוצא
כדורש א"י במכילתא משפטים עב"פ כי אם לעק יעקב א"י :
מנין שאם נתת פעם אחת ב'. בתורת הצטחה כמו שפ"י
לעיל. ובגמ' צ"מ דף ל"א דריש למחכא מועמת, שאם לא
כספיק ליתן ככל כדורך יתן כפי שיכול. וכספרי דריש צמחון
אפילו דיבור נחשב לזדקא אם לא השיגה ידו, ויכלל צו

אביונים באחרים. פירשתי לעיל צפיסקא שלפני זו :
ע"כ

רש"י

אבות פרק שלישי

רמב"ם

כא

פירוש הגר"א

שכן מוסיפין וחוטאים בכל יום אלא למונה הוא דן את העולם שלא להמרינו ומכל מקום מעשיהן גנויים ליום הדין: **בז** הבל נתון בערבון. שהכל ערבים זה לזה [כדלמרי' גמס' סוטה דף לז.]. ג"כ על כל מעשה יש לו ערב להקב"ה דשמתו של אדם ערב בכל אצריה וכו' וזכה הוא לא זכו ולא זכמה היא וזכות: ומצודה פרושה [ע"י החיים. המות] שאינו יכול להשמט מיום המיתה ומיום הדין: החנות פתוחה. של מי שרצה להחזיק יין וכנס לשם כך האדם אם יצא ליטמא פתוחין לו: והחנותי מקיף. יין בקפה כלמנה לגבי אדם כך הקב"ה ארץ אפים לרשעים: והפנקס פתוחה. כל שעה לפני הטעוני: והיד כותבת. גלותו פנקס השפנות של כל או"כ על כל פרוטה ופרוטה כמה חייב לו מיינו כך כותבין למעלה בספר הכרזות על כל מטא ומטא שאדם עושה למטה: והגבאים. של הטעוני הולכין ומחזיקין תמיד אחרי מעוטי של מנוה לגבות מעל או"כ מעותיו בין מדעתו וכו'. ונ"ל והחנות פתוחה. העולם היה לפני האדם: והחנותי מקיף. לוח העולם צופה ומציט וכותב בפנקסו: הפנקס. לוח מחפס צפונה וכותב בו: והגבאין. אלו שלוחי מוסין: ג"כ והגבאין מחזירין בב"ע יום. לציטו שהטעוני צא וגובה חובו בין מדעתו בין שלא מדעתו כך מן השמים כותבין עליו וגיבין ממנו לנסוף: ויש אה"כ ע"י מה שיימוכו. שגובין דקין. ג"כ ויש להם לגבאין על מה שישמוכו שהיה סומכין על הטעוני שזקיקין לכן: והדין דין אמת. דין הוא לגבות מעותיו של יונה שמו: והבל נתון בערבון ליום הדין: ג"כ ואמ"כ הכל מתוקן לטעודה אחד זקיקים ואחד רשעים יש להם חלק לעו"כ לכמה גדולה:

המשל בו כותבין האדם למי שצריך אלף והוציא צבת אחת לחי' א' ולאחר לא נמן כלום לא יעלה בידו מדת הנדיבות זה המעשה האחד הגדול כמו שמוציא למי שהתנדב אלף והוציא פנקסים וממן כל זהו מהם על ד' הנדיבות מפני שזה כפל **מעשה הנדיבות** אלף פעמים והגיע לו קנין חזק וזה פעם אחת לנד התעוררה נפשו התעוררות גדולה לפעול טוב ואמ"כ **פסקה ממנו** וכן צמורה אין שכן מי שפדה אסור צמורה דניגרים או עשה זדקה לפני צמחה דניגרים שהוא די מחסורו כמו שפדה עשרה אצקרים או השלים חסרון עשרה עניים כל אחד בעשרה דניגרים ואל זה ההקש מה ענין אמרו לפי רוב המעשה אלא **לא לפי גודל המעשה**: **בז** החנותי מקיף. מי שיצריך חובו ולא יבקשו לאלתר זה המשל מצויר כוונתו ידועה: ואמרו וב"ה הרוצה לייפות יבא וייצא ממנו הקודם שאין שם הכרח אלא צמירת האדם עשה מה שירצה לעשותו: ואמרו והגבאים מחזירין תדיר הוא משל על המות ושאר עונשים הנחלים על האדם: והבל נתון בערבון. כלומר תכלית כוונת כל זה היא העולם הצא: **יז** רוצה לומר ומשלים וזלמו ואמנו דניגרי צמית מאלו כל אחד משניהם מועיל במציאות האחר ומשלים וזלמו ואמנו דניגרי צמית וצניעה הוא ענין פלוסופים דק מאלד ואי אצרכיה נשען על תבונת מי שעיין בזה הענין וזה סודות אשר יגיע לנו וקנה אותו אמנם השיגו המוסכות אשר נשיגם אם נפריד הצורה ומשלים אותה או נשיג הצורות הנפרדות במציאותם מצלתי ששניים

קובץ מפרשים

יז אם אין תורה אין דרך ארץ. כמ"ש לעיל יפה תלמוד תורה עם ד"ל: **א** אם אין חכמה אין יראה. יש לפתח דה"ק אם אין חכמה אז אע"פ שמתעשר הוא להיות ירא משא אין יראתו יראה כי לא ידע להזהר עד ודכהתן מתעשר ה' פ"ז אין צד ירא משא ומוספות יו"ט. עמ"כ לעיל מ"ט ע"ד ויחיישו יתכן אם יפגש אהיה דכאן יבא חכמת המומת אשר היא וחלי לא מתקן צלתי המנה [רש"י].

רבינו יונה

מרוכה. ולמעשה תהיה מעוטה. וא"כ כלם נדונין בטובה. גם כן הרשעים אין הטוב היתר על מעשיהם מרובה כמו לצדיקים. וגם הצדיקים אין המרבה והמעשיט שרין כי הכל לפי רוב המעשה. וכמו שאמר במדרש (איכה ג טו ב) טוב ה' לקוח לנפש תרשנו. אינו דומה המקוה ומתעסק למקוה ואינו מתעסק ורבינו משה ד"ל גורס אבל לא על פי המעשה. ומפרש הכל לפי רוב המעשה כמו ענין הצדקה כי מי שנתן אלף וזו באלף פעמים זהו לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה זה שנתן בבת אחת מפני זה מתעוררת מחשבתו אלף פעמים לעשות טוב בתוך עמו. וזה התעורר כי אם פעם הראשונה: **בז** היה אומר הבל נתון בערבון. כל מה שהאדם לוקח מן העולם הזה על הכל הוא ערב ובניו ערבים ואל יחשוב הירוש את אביו ואת אמו זה הממן וירשתי הוא אעשה ממנו כל רצוני שאין לו בשלום כלום כי לה' הכל. ומה שלקח ממנו בערבון הוא לוקח. ועתיד הוא ליפרע ממנו. משל לאדם שנוכנס למדינה ולא מצא שם אדם. נכנס לבית אחת ומצא שם שלחן ערוך ועליו מכל מיני מאכל ומשקה. היה אוכל ושותה ואומר הלא בכל זה אני זוכה ושלי הכל אעשה ממנו כל רצוני. ולא היה רואה את הבעלים שמביטין אותו במקום אחר. ועתיד הוא לשלם כל מה שיאכל וישתה והוא במקום אשר לא יוכל להמלט: ומצודה פרושה ע"י ב"ה החיים. זו המיתה שנוכרת ואין אדם יכול להנצל ממנה כדגים הנאחזים במצודה הרעה: והחנות פתוחה. שבני אדם נכנסין לשם. ולוקחין כל מה שצריכין עתה ואינן רואין את הנוול. ולא חושבין בהגיע זמן הפרועין אם יהיה להם ליפרע מאחר שמוציאין את החנות פתוחה. ויכולין לקחת כל צרכי' לפי שעה. כך כן אדם בעולם הזה: והחנותי מקיף. זה בעל החנות שנתון לאחרים בהקפה יין. ונפרע מהם לאחר זמן כך שליט בעולמו נתון לכל באי עולם כל חפצם אם טוב ואם רע וסופו ליפרע מהם לאחר זמן: והפנקס פתוחה. לשני ענינים נאמר הדבר הזה האחד למשל כי אין שכחה לפני כסא כבודו כי החנותי מקיף ומלוה לכמה בני אדם. מהם אלאפים ורכבות. ומהם לדינר [ולפשוט] אם לא מפני ריוזותו שהפנקס פתוחה לפניו ומיד כותב את הכל לפעמים היה שוכח דברים הקטנים מפני הגדולים אם היה מלוה על פה. ועל זה נאמר והפנקס פתוחה והיה כותבת. כלומר בין החטאים הגדולים והקטנים כלם כאילו לפניו נכתבים ולא שכח עונות הראשונים. והשני להודיענו כי אין מלתנין לפתיחת הפנקס אחר שעושה החטא. אלא בגמר המעשה כבר כתי' הוא כדי שלא יעבור רגע שלא נמנה עליו העון ההוא שאע"פ שהעונות נמחלין לבעלי התשובה. נימנין אותן תחלה. מיד שגמרו מלעשותן ואחרי כן אם יחזור בתשובה ומחלין לו. כדאמרין במדרש אינו כמי שלא עשאו. אלא עשאו ומחלין שגדול של שאינו עושה ממי שעושה ומחלין לו. ומה שאמר אין צדיקים גמורים עומדין במקום שבעלי תשובה עומדין שם. ר"ל שבעלי תשובה יש להם להפרש מן המתור כענין שחטא בו. כמו אם עבר על

רבינו עובדיה מברטנורא

והגבאים. יסורים ופגעים רעים: מודעתו. פעמים שזוכר את חובו ואומר יפה נתני: ושלח מודעתו. פעמים ששכח וקורא תגר כנגד דינו לא מקום ברוך הוא: ויש אה"כ ע"י מה שיימוכו. יסורין ומוסר. החנות פתוחה. וכני היסורים הללו הן נסמכים על מעשיו של אדם הנוכרים לפני המקום ב"ה אעפ"י שהם נשכחים מן האדם: והדין דין אמת. שאין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו: והבל נתון בערבון. אחד צדיקים ואחד רשעים יש להם חלק לעולם הבא לאחר שגבו מהן את חובן: **יז** אם אין תורה וכו'. אין משאו חכמת יפה עם הכריות: **א** אם אין דרך ארץ וכו'. סוף שותרתו משתכת ממנו:

לנותן אותם בפעם אחת. וגרסת רמב"ם היא והכל לפי רוב המעשה אבל לא על פי גודל המעשה: **בז** הבל נתון בערבון. גלגויה דבר נש אינון ערבין ביה. לאחר דמתובני נתן מובילין יתיה: ומצודה פרושה. יסורין ומיתה: החנות פתוחה. וכני אדם נכנסים שם ולוקחים בהקפה: והחנותי מקיף. ומאמין לכל הבא לישול. כך בני אדם חוטאים בכל יום והקב"ה ממתין להם עד בא עתם: והפנקס פתוחה. לכתוב בה ההקפות כדי שלא ישכח: והיה כותבת. שלא תאמר אף על פי שהפנקס פתוח פעמים שהחנותי טרוד ואינו כותב הכל לכך אמר והיה כותבת: וכ"כ הרוצה לייפות וכו'. היינו והרשות נתונה דלעיל שאין שום אדם מוכרח ללות שלא ברצונו:

לקח

בללמו אי ריבוי הכמות מכריע האיכות

שוב

סו

איסור סקילה ונזילה איסור לאו משום דבאכילה נזילה יעבור על כל כזה וכזה משאיכ שחיטת שהיא רק עבדי אחת ועיכ ריבוי כמותו דלאוין מכריע אח החומר באיכותו דסקילה עכאד זיל וסס טדעיס. וכגני לבער כסנרז זלח מלחכו מקומן בעסאי וסס :

(א) משיים נזיר דמיז עיכ דיליף שס מקרז דמיר לחודי או כיג לחודי מעמז למח מלכז ופלוגי כהס רי ישמעאל וריע דריע מלריך שס מקרז כפיע לביכז דכזז כיג וסיר שיכי מוחר למחז למיז וריי סיל דכיון דליכז קרז למיר לחודי ולכיג לחודי עיכ כיג וכזז נזיר לז לריך קרז דמכ לי חד לזו ומח לי תרי לזוי ופריך כהס דלוי ישמעאל לחוחו (דילפי מייכז דמיז דוחס מילכ וססח) ליל ומשני סדריז כי שרי רחמנז למיז מיר וכסן דאיסור לזוי כזז אכל מילכ וססח דכרז לז יעמז למיז קמיל עכיל כגמי. וכחוס סס דיס לחוחו ליל כחכו חיל פי דכשלמז לריע כיון דלריך קרז לביכז דלית בי קרושז כיג וכזז מיר ולז אמר מח לי חד לזו מכ לי תרי לזון כיג אלפריך קרז מיוחר דלחוחו שידחס מיז טעכ דפסח ומילכ אלפיז שיש כסן כרז חלל לריי דלון לו חילוק בין חד לזו לשי לזוין כי סבור גמי דלון לו חילוק ככרז ומשני דכזז ולזי מורכ ריי דסדריז כי שרז רחמנז למיז מיר וכסן דאיסור לזו כזז כלמז לית בי כרז חלל ססח ומילכ דכרז אימז לז יעמז למיז קמיל עכיל. ונלעניד דכמקשן וכחלרן דמיר הגיל כהזי ככרז פלוגי דכמקשן סיל דריבוי ככמות שקול באיכות ועיכ סובר דכי כיכי דלית לי לרי ישמעאל חילוק ריבוי ככמות ויליף תרי לזוי מחד לזו כיכ דלית לי חילוק באיכות ויש לו ללמוד גם כרז מלזו וכחלרן סיל דלון ריבוי ככמות שקול באיכות ועיכ נכי דילפי תרי לזוי מחד לזו עכז חין ללמוד כרז מלזו ודויק :

כפסח יש מלכז דכרז דכזז איסור חלילה חנן ולמיד דלחילה פסחים מעככז גם מלכז חלילה ססח כמחקימח כפסח עונש זיטולכ כרז משאיכ סוכוז כרי חין כז מלכז שיכי עונש כרז ועל כרזך דריבוי ככמות עדיף מליכות ועיכ סוכוז דמרוכב מלזו עדיף מפסח דלון מרובה כמלזו וסאיז שמוחיו כמזעמז חמורות ממלזו דסוכוז ודויק :

(ה) בשיים פסחים פיה בי חמשכ שחמכרו עירות ססחיון ונמלז יכלל כלחך מכן כונן יולאין לבית כשריפכ ופטורין מלעסוז פסח שני וסס פייז ח' פריך דנייחו מוחר כפסח ויחנס כל אחד עג שז חס שלי בעיז סיי הזי פסח זלח ססח סיי כרי זכ כמות שכוז מוחר כפסח וכוי ומשני דלז מלי למייכד ככי משום סמיכז דפסח לז כניו סמיכז וזילו מוחר כפי סמיכז (וזלז לכוון עג זכ דשמז פסח סייז וקעניד עבודכ בקדשיס). וכחוס סס דיי וכני כככו וזיל וחימז וכי כשכיל סמיכז דלז מעככז וכנס לויי ספק כרז וזיל דכוכ שידחס ספק כרז כשכז וזל חעשכ ממכ שיטעז רוכס שלז ככונן כי ככר רוכס עכו פסח עכיל. ימוכז דכנידלז לכו זיל דריבוי ככמות מכריע לח באיכות ועיכ די עשין דסמיכז פריסי מחד עשז דכרז דלון למר דכוונתס מפלח דלון אומריס ללדס חסז כרי שיכז חכירך ועיכ חין חל כשכז לכמל עשז דסמיכז משלח ספק כרז על לחוזו שלז טעכ כפסח עדין דייז דליכ סיי רלוי לכיות כדין כן גם כחערוכות מר כחד ומדדייקי כחוס לכחוז חייכז רוכס מוכז לכדיז דטעמס מפלח דריבוי ככמות דסמיכז מכריע באיכות דכרז חייז :

(ז) באכות (פרק ג') וככל לפי רוב המעשה ופי' כרמזים שס דנתינחז מלכז פנימיס נדקס חף כמותן ככל טעס רק פרוכז לחח ככרז גדול ייחר מלכז טחן לעני אחד כפסעז לחח מלכז פרוכות וזשיס כנתינחז מלכז פרוכות כלחח סייז כהפעלות גדולס ייחר של דכיות לב עכז ריבוי כהפעלות עדיף מנדל כהפעלות וכז כזז ככל כמלז. חכו שחמרו יככל לפי רוב כמפשז ולז חמרו לפי גדול כמפשז דמששיס מריכיס קליס עדיסי ממפשז לחח גדולס עשיכ. ומכילז דריבוי ככמות מכריע לח באיכות]וכני דלפי כעס כחן כרמזים זיל שס כפירוז כז חין חין רלי כשיע עכז לככרז כרין הגיל כרי חין ככרז לטעמו של כרמזים זיל רק יש לפרש כמשכז כפירוזו ולז מטעמי רק מטעמז דהרין זיל דריבוי ככמות עדיף מנדל באיכות ועיכ חמרו וככל לפי רוב כמפשז ולז חמרו לפי גדול כמפשז חייז :

(ז) ברשיי יבמות (ליב ב') חלל דלחמרי כהס לקיבור בין רשעים נמורים כי חיל דחנן ככסכרין שחי קברות סיו מחוקטין לכיד אחד לככרין ונחוקן ואחד לכסקלין וכשרפין וככי גמי חטיז דכאי לזו מחייבי כיד כז (דלחייי כהס ככוכל אשז לח ככיל לחוח אשכ דלחחעיז ועכז חלו עליו תרי איסורי לענין לקיבור וכוי) כזליל ועכד חרמי קכרין לי גבי כסקלין ונשרפין עכיל. ומכילז דסיל זיל דריבוי ככמות שקול באיכות ועיכ תרי איסורי דכיינו חד כרז וליך איסור כעלמז חמרי יחד כחד עכירת סקילכ או שריפז וכז כככרז כמקשן דמיר מיה בי אשר כככז לפיל חוז ח' דסיל דחרי לזון שקילס כחד כרז וככור משום ככי דכי כיכי דיליף רי ישמעאל תרי לזוי מחד לזו כיכ דיש לו ללמוד כרז מלזו וכיל :

(ח) הנה כעין סברת רשיי יבמות הגיל מלחתי עוד כחוס ככסכרין כי ח' דלכז דלחמרי כהס דסקילכ

(ב) בשיים זכחים פייז ח' חנן כשלמים קודמין לככור מפני טעס כעונן חחן ארבע וסמיכז ונכיסו ונחטפו חזו ושקו וכגמי שס עיכ פריך אדרבה ככור קודס כן קדושתו מרחס ונלכל לככיסו ומשני אפיס מלזו יחירות עדיסי עכיל כגמי. ומכילז חף שעיס קדושת כככור גדולכ יוחר משלח כוחה מרחס ונלכל רק לככיסו עכז ריבוי ככמות אשר כשלמים מסכת כרוב מלזו כמחקימחז כס מכריע מעלס איכותיה של כככור ודויק :

(ג) בשיים יומז ליז ח' מערכה גדולה קודמת למערכה שני של קטורה מנגן דחניז סיו כעולס על מוקדס וגוי זז מערכה גדולכ ולז ככוכז חוקר כז זז מערכה שני של קטורת וזיפוך חלז מסחכרז מערכה גדולה עדיפז כן כפרתכ מרוכב (שעלי מקפיריס כל כקפירות חין מקטורת כככיל) אדרבה מערכה שני עדיפז כן ככניסין ממכז לפניס (ממנה חותין גחליס להכניס לביכל לכקמיר עליכס קטורה) אפיס כפרתכ מרוכב עדיפז עכיל כגמי. ומכילז דריבוי ככמות דהקפירות ששל מערכה ככדולה מכריע מעלס איכותיה דכקטרת הקטורה ששל מערכה שני ככזז מעולכ באיכותה יוחר משלח כוחה נעשית כמקודס יוחר דכיינו כככיל ודויק :

(ד) כיומא כי פריך דיליף ממילחיס חלחך כרגליס דניככז פרישז כככז חיל כגמי וכיה לז ידעיין כי מייככו ח' חג כמלזו כזליל ופחח כז ככוכז חלחז (שככל מקוס ככוכז כחכר רלשוגה לרגליס) ח' חג כסוכוז כזליל ומרוכב מלזו (ככוכז ולכל ופרכז וניסוך חמיס. רשיי) עכיל כגמי. וקי דמדוז עדיף סוכוז מפסח מלחז מרוכב מלזו אדרבה כרי

רבינו פרשת ספרי דברים ראה הלל

נה

גירסת הגר"א
 כי ה' אלהיך ברכך כאשר דבר לך, ומה דבר לך ברוך אתה בעיר וגו'. והעבטת גוים רבים. יכול תהא אתה לזה סלע ומלואה עושים ת"ל ואתה לא שקל כדרך שאחרים העבטו: ומשלוח בגוים רבים. יכול תהיה מושל באחרים ואחרים מושלים בך כענין שנאמר ויאמר אדני בוק שבעים מלכים וגו' לכך נאמר וברך לא ימשולו: בך ולא באחרים: אביון זאב [תנא] קודם: אחיך, זה אחיך מאמך כשהוא אומר מאחד זה אחיך מאבך מלמד שאחך מאבך קודם לאחך מאמך: שערירי. יושבי עירך קודמין ליושבי עיר אחרת. כשהוא אומר באחד שערירי היה יושב במקום אחד אתה מצוה לפרנסו. היה מחזר על הפתחים אין אתה זקוק לכל [דבר] [לן]: בארצך. יושבי א"י קודמין ליושבי ח"ל: אשר היא נותן לך. מ"מ: לא תאמץ את לבבך. יש בן אדם שמצער אם יתן אם לא יתן. ולא תקפוז את ידך. יש בן אדם שהוא פושט את ידו וחוזר ומאריך: אם אי אתה נותן לו סופך ליטול הימנו. שאם פתחת פעם אחת שסופך לפתוח הרבה פעמים ת"ל כי פתחת את ידך לו: והעבטת. זה שאין לו ואינו רוצה להתפרנס ונותנין לו לשם הלאה וחוזרין ונותנין לו לשם מתנה. תעביטנו. זה שיש לו ואינו רוצה להתפרנס שנותנין לו לשם מתנה וחוזרין ונפרעין ממנו לאחר מיתה דברי ר"י. וחכ"א יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נוקקין לו אין לו ואינו רוצה להתפרנס אומרים לו הבא משכון כדי להפיס דעתו: די מחסורו. אתה מצוה לפרנסו ואי אתה מצוה להעשירו: אשר יחסר לו. אפי' סוס ואפי' עבד. ומעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס אחד שהיה מתעמל בו ועבד אחד שהוא משמשו. שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלים לאדם לייטרא בשור של ציפורין

כי אשר לא תעשינה כי יכוב מליה קלה וכי יכוב מליה יך: אם אין אתה נותן לו סופך ליטול ממנו. דהיינו דתטול אחכ לזקק ממנו דמשמע הכי לא תקפוז את ידך שאלס תקפוז את ידך מחאריך האציון תטול: ת"ל כי פתוח תפתח. דמללא כתיב כי תפתח אללא כי פתוח תפתח משמע פתח אפי' מלח פתחים: (ו) פתח לו בדברים. ולכתי כתיב פתוח תפתח והדר העבט תעביטנו לאשמועינן פתח לו בדברים שחכ כיב זיישן וכי: (ז) מכאן אמרו צדקה נותנה במלוה. דהיינו דלריך אתה מושלי. בך כעניין שני. ויאמר אדני בוק שבעה מלכים וגו' (שופטים א ט) לכך נא' וברך לא ימשולו בך ולא באחרים אביון תאב קודם אחיך זה אחיך מאבך כשהוא אומ' מאחד אחיך מלמד שאחך מאבך קודם לאחך מאמך באח. שערירי יושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת בארצך יושבי הארץ קודמין ליושבי חוצה לארץ כשהוא אומר באחת שערירי היה יושב במקום אחד אי אתה מצוה לפרנסו היה מחזר על הפתחי אין אתה זקוק לכל דבר מ. אשר יתן יי' אלהיך בכל מקום לא תאמץ את לבבך יש בן אדם שמצער אם יתן אם לא יתן ולא תקפוז את לבבך יש בן אדם שהוא פושט את ידו וחוזר וקופצה מאחך האביון אם אי אתה נותן לו סופך ליטול הימנין ומונין שאם פתחת פעם אחת אתה פתוח אפילו מאה פעמים ת"ל כי פתוח תפתח את ידך לו והעבטת תעביטנו נותנים לו וחוזרים וממשכנים אותו דברי רבי יהודה וחכמים אומ' לו הבא משכון כדי להפיס דעתו. די מחסורו אי אתה מצוה להעשירו אשר יחסר לו אפילו סוס ואפילו עבד. ומעשה בהליל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס אחד שהיה מתעמל בו ועבד אחד שהוא משמשו שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלים לאדם

כי אשר לא תעשינה כי יכוב מליה קלה וכי יכוב מליה יך: אם אין אתה נותן לו סופך ליטול ממנו. דהיינו דתטול אחכ לזקק ממנו דמשמע הכי לא תקפוז את ידך שאלס תקפוז את ידך מחאריך האציון תטול: ת"ל כי פתוח תפתח. דמללא כתיב כי תפתח אללא כי פתוח תפתח משמע פתח אפי' מלח פתחים: (ו) פתח לו בדברים. ולכתי כתיב פתוח תפתח והדר העבט תעביטנו לאשמועינן פתח לו בדברים שחכ כיב זיישן וכי: (ז) מכאן אמרו צדקה נותנה במלוה. דהיינו דלריך אתה מושלי. בך כעניין שני. ויאמר אדני בוק שבעה מלכים וגו' (שופטים א ט) לכך נא' וברך לא ימשולו בך ולא באחרים אביון תאב קודם אחיך זה אחיך מאבך כשהוא אומ' מאחד אחיך מלמד שאחך מאבך קודם לאחך מאמך באח. שערירי יושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת בארצך יושבי הארץ קודמין ליושבי חוצה לארץ כשהוא אומר באחת שערירי היה יושב במקום אחד אי אתה מצוה לפרנסו היה מחזר על הפתחי אין אתה זקוק לכל דבר מ. אשר יתן יי' אלהיך בכל מקום לא תאמץ את לבבך יש בן אדם שמצער אם יתן אם לא יתן ולא תקפוז את לבבך יש בן אדם שהוא פושט את ידו וחוזר וקופצה מאחך האביון אם אי אתה נותן לו סופך ליטול הימנין ומונין שאם פתחת פעם אחת אתה פתוח אפילו מאה פעמים ת"ל כי פתוח תפתח את ידך לו והעבטת תעביטנו נותנים לו וחוזרים וממשכנים אותו דברי רבי יהודה וחכמים אומ' לו הבא משכון כדי להפיס דעתו. די מחסורו אי אתה מצוה להעשירו אשר יחסר לו אפילו סוס ואפילו עבד. ומעשה בהליל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס אחד שהיה מתעמל בו ועבד אחד שהוא משמשו שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלים לאדם

כי אשר לא תעשינה כי יכוב מליה קלה וכי יכוב מליה יך: אם אין אתה נותן לו סופך ליטול ממנו. דהיינו דתטול אחכ לזקק ממנו דמשמע הכי לא תקפוז את ידך שאלס תקפוז את ידך מחאריך האציון תטול: ת"ל כי פתוח תפתח. דמללא כתיב כי תפתח אללא כי פתוח תפתח משמע פתח אפי' מלח פתחים: (ו) פתח לו בדברים. ולכתי כתיב פתוח תפתח והדר העבט תעביטנו לאשמועינן פתח לו בדברים שחכ כיב זיישן וכי: (ז) מכאן אמרו צדקה נותנה במלוה. דהיינו דלריך אתה מושלי. בך כעניין שני. ויאמר אדני בוק שבעה מלכים וגו' (שופטים א ט) לכך נא' וברך לא ימשולו בך ולא באחרים אביון תאב קודם אחיך זה אחיך מאבך כשהוא אומ' מאחד אחיך מלמד שאחך מאבך קודם לאחך מאמך באח. שערירי יושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת בארצך יושבי הארץ קודמין ליושבי חוצה לארץ כשהוא אומר באחת שערירי היה יושב במקום אחד אי אתה מצוה לפרנסו היה מחזר על הפתחי אין אתה זקוק לכל דבר מ. אשר יתן יי' אלהיך בכל מקום לא תאמץ את לבבך יש בן אדם שמצער אם יתן אם לא יתן ולא תקפוז את לבבך יש בן אדם שהוא פושט את ידו וחוזר וקופצה מאחך האביון אם אי אתה נותן לו סופך ליטול הימנין ומונין שאם פתחת פעם אחת אתה פתוח אפילו מאה פעמים ת"ל כי פתוח תפתח את ידך לו והעבטת תעביטנו נותנים לו וחוזרים וממשכנים אותו דברי רבי יהודה וחכמים אומ' לו הבא משכון כדי להפיס דעתו. די מחסורו אי אתה מצוה להעשירו אשר יחסר לו אפילו סוס ואפילו עבד. ומעשה בהליל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס אחד שהיה מתעמל בו ועבד אחד שהוא משמשו שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלים לאדם

כי אשר לא תעשינה כי יכוב מליה קלה וכי יכוב מליה יך: אם אין אתה נותן לו סופך ליטול ממנו. דהיינו דתטול אחכ לזקק ממנו דמשמע הכי לא תקפוז את ידך שאלס תקפוז את ידך מחאריך האציון תטול: ת"ל כי פתוח תפתח. דמללא כתיב כי תפתח אללא כי פתוח תפתח משמע פתח אפי' מלח פתחים: (ו) פתח לו בדברים. ולכתי כתיב פתוח תפתח והדר העבט תעביטנו לאשמועינן פתח לו בדברים שחכ כיב זיישן וכי: (ז) מכאן אמרו צדקה נותנה במלוה. דהיינו דלריך אתה מושלי. בך כעניין שני. ויאמר אדני בוק שבעה מלכים וגו' (שופטים א ט) לכך נא' וברך לא ימשולו בך ולא באחרים אביון תאב קודם אחיך זה אחיך מאבך כשהוא אומ' מאחד אחיך מלמד שאחך מאבך קודם לאחך מאמך באח. שערירי יושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת בארצך יושבי הארץ קודמין ליושבי חוצה לארץ כשהוא אומר באחת שערירי היה יושב במקום אחד אי אתה מצוה לפרנסו היה מחזר על הפתחי אין אתה זקוק לכל דבר מ. אשר יתן יי' אלהיך בכל מקום לא תאמץ את לבבך יש בן אדם שמצער אם יתן אם לא יתן ולא תקפוז את לבבך יש בן אדם שהוא פושט את ידו וחוזר וקופצה מאחך האביון אם אי אתה נותן לו סופך ליטול הימנין ומונין שאם פתחת פעם אחת אתה פתוח אפילו מאה פעמים ת"ל כי פתוח תפתח את ידך לו והעבטת תעביטנו נותנים לו וחוזרים וממשכנים אותו דברי רבי יהודה וחכמים אומ' לו הבא משכון כדי להפיס דעתו. די מחסורו אי אתה מצוה להעשירו אשר יחסר לו אפילו סוס ואפילו עבד. ומעשה בהליל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס אחד שהיה מתעמל בו ועבד אחד שהוא משמשו שוב מעשה בגליל העליון שהיו מעלים לאדם

ענה הלל
 מהדורה פינקלשטיין שהכניס גי' בספרי שהרפיס (מקצתה מכת"י רומי על כל הספרי ומקצתה מכת"י אוקספורד), פתוח פתחה פתח לו בדברים, שאם היה ביישן אמור לו את צריך ללות, מיכן אמרו צדקה ניתנת כמלוה" ועיין מדרש הגאונים ומדרש הגדול: (ח) כתובות סו: (ט) צ"ל הבא: (י) כתובות שם:

מסורת הספרי
 מ. עיי' ב"ב ט תוספתא פאה פ"ד ה"ח: ג. עיי' כתובות סו ב"מ לא תוספתא פאה פ"ד ה"ב ילקוט ספרי: ס. עיי' כתובות סו ירושלמי פאה פ"ח תוספתא שם פ"ד ילקוט:

חלופי נוסחאות בפ"י ר"ה
 (עו) ש פ אביון תאב תאב קודם. (עז) ש פ. (עח) ש פ ויש אדם כאן שפושט את ידו לעני ליתן וחוזר וקופצה.

ומשום עשה דקבור תקברנו. ונראה לי כי כיון שחטאו של אדם גרם שלא היתה לו לינה בגן עדן, הוא שכתוב: ואדם ביקר בל ילין⁹¹, היה ראוי שהתורה לא תחוש על לינתו אלא ילין ויתבזה, אבל התורה והמצות מיוסדים על אדני החכמה, והטעם מפורש בכתוב: כי קללת⁹² אלהים תלוי. על דרך הפשט [זלולו של הקב"ה אם ישהה שם, לפי שלא היה נתלה אלא מגדף ועובד עבודה זרה, ואם ישהנו שם יאמרו הכל: מפני מה זה תלוי, מפני שברך את השם, או מפני שעבד עבודה זרה בכך וכך עבודה, והספור בעניני עבודה זרה הכל זלול בכבודו של מקום ואם כן מלת, קללת' כוללת שתי לשונות: קללה, וקלות⁹³]. וכן פירשו רז"ל בפרק נגמר הדין⁹⁴: בזמן שהאדם מצטער מה לשון אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי. כלומר שהעולם קל הוא לו * מתוך כאבו, וכן השכינה מצטערת על האדם המצטער והגורם מיתחו, כענין שכתוב: כי ידעתי את מכאוביו⁹⁵, וכן: בכל צרתם לו צר⁹⁶, וכן: ואקוץ במ⁹⁷, מלשון קוצים*, וזהו, קללת אלהים. והעלו שם*: אם כן נכתוב רחמנא, קלת', מאי, קללת', שמע מינה תרתי. והחכם ר"א ז"ל כתב: כי קללת אלהים תלוי, קללת השם חלה אל מקום קרוב מן התלוי*, ויש לו סוד מודבק בנפש*, על כן, ולא תטמא*. ועל דרך המדרש⁹⁸: כי קללת אלהים תלוי, משל לשני אחים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך, ואחד נתפש ללסטים ונתלה, הרואה אותו אומר: המלך תלוי, עד כאן. ועל דרך הקבלה: באור הכתוב והמשל, כי המלך הוא הכבוד הנקרא צלם אלהים, כלומר נבדל ממנו, כלומר עבד אלהים, וכיון שהתלוי בדמות צלם אלהים הגה הוא, קללת אלהים' אם לא יקבר ביומו וישהה שם בלילה שהוא זמנה של מדת הדין. והמובן מזה כי אין, קללת אלהים' אם ישהנו שם מהבקר עד הערב ובלבד שלא ילין, וזה מבואר.

כב (א) השב תשיבם לאחריך. תצוה התורה שנהיה זהירים בהשבת אבדה לבעלים. ומכפל

ההשבה דרשו רז"ל⁹⁹: אפילו מאה פעמים. וכל זה מדרכי החסד והרחמים, ללמד שכלנו עם אחד ראויים שיהיה לנו אב אחד, ושירצה כל אחד בתועלת חברו, ושיחמול על ממונו, ובין שתהיה האבדה בעל חי בין שלא תהיה בעל חי חייב הוא להחזירה לרשותו, וזהו שאמר: וכן תעשה לחמורו¹, שהוא בעל חי ובהמה טמאה, וכן תעשה לשמלתו, אע"פ שאינו חשוב כבעל חי, וכן תעשה לכל אבידת אחיך, אחד משאר כלים אע"פ שאינן חשובין כשמלה, לא תוכל להתעלם, שלא חחזירו לידו. וזה שאמר: לא

91 תהלים מט, יג. — סנהדרין לח, ב. 92 כי קללת, כצ"ל ע"פ ר"ר. במ"ש מלת, "כי" ליתא. [93] מפרוש הרמב"ן פסוק כב (עמ' תמו). 94 סנהדרין מו, א. 95 שמות ג, ז. 96 ישע"י סג, ט. 97 ויקרא כ, כג. 98 סנהדרין מו, ב, והובא ברש"י כאן. 99 במ"מ ל, ב. 1 להלן

בבשרא. והעלו שם. בגמרא סנהדרין מו, ב, כשהקשו: ואימא כוליה להכי הוא דאתא (קיל לי עלמא — ומניין שהמגדף בתליה). ותרצו: אם כן וכי. מן התלוי. פי' שהקללה היא המגרעת, היינו העיפוש שיבוא מהתלוי לכל מקום הקרוב להתלוי, שיפסיד האויר וישחיתו (יהל אור). מודבק בנפש. שמפני הפסד האויר ישחית נפש בני האדם (שם). על כן, ולא תטמא. כי היא ארץ אשר נקרא שם ה' עליה. אין לגרום לה טמאה (שם).

מ"ש ליישב ופלא היאך לא הזכירו שזה קושיית הש"ס ביבמות דף ע"ט ע"א ע"ש. עוד ראיתי בזה דבר תימה בזה"ק פרשה אמור שנראה דסובר דאין עוברין על לא תלין אלא בהלין כ"ד שעות יום וליילה ע"ש וזה דבר תמוה (בעי חיי). שהעולם קל הוא לו. לשון כינוי, כי אינו רוצה להזכיר כבידות בעצמו (עיי' רש"י סנהדרין מו, ב, ד"ה קל לו עלמא). מלשון קוצים. מצאתי ת"ל ביאור זה בזה"ק ויקרא (ב, א): דלא הגרום לי את בחובך לאעברא לי משולטני ויקוצון בי דלא תקוץ לי במחטך כד"א ואקוץ במ. כהני קוצין דנעיצין

בבא מציעא לא

גד חידושי הלכות הבא על יבמתו פרק ששי יבמות ואגדות מהרש"א

[דף סד ע"ב - סה ע"ב]

אשמו דהיינו על אשמו ונשפלה וע"כ קאמר ועמך לו כמו שהיה מהפסול עליה אלא השתא דקאמר רבי יוחנן ללנוכח אשמו פירושו היינו נשוא לה כמו שהיה הימנה עקרה גם הוא היה עקר ולנוכח היינו כמו נשוא לה להייתו ששניהם היו מהפסול כפרש"י בשמעתין ולא כמו שהבין הרא"ם לנוכח היינו לנוכח המקומי ומה שפרש"י בחומש זה עומד בזוית כו' לא כיון על נוכח המקומי אלא שפך לומר ששניהם היו מהפסול כדרך שזמנינו נמחללים לעמוד בזוית כמ"ש רבי עקיבא אן כשהיה עומד ומתפלל בזוית זה מאלוהי בזוית אחר והטעם שלא יערידו למתפלל דבר מהללדים ולהכי פריך שפיר דלמ דלמ שניהם היו עקורים וכ"א היה מתפלל על מזבחו שכן מקובלת יותר להס מנשי ליה וק"ל: ומ"ש אינו דומה תפלת צדיק בן זכור. אע"ג דנפ"ק דכריות בן זכור למימר דיש לדיק וטוב לו כגון לדיק בן זכור ויש לדיק ורע לו לדיק כן רש"י ואדמייא לה הסם מדמכ"ב לא יומתו אשמו ג' מ"מ לענין שיהיה התפלה מקובלת יותר לענין גזירה העקרית קיימא א"כ סברא דלאמר הכא אשמו דומה כו' ודו"ק: ויבמת אר"י למה נמשכה תפלתו של צדיקים בעתה ב"י. ונראה הדמיון כי כמו שכתבנו מהפך המטאור להגדיל המדה הערה שהוא המין שבה ממדה טובה שבה כן תפלתו של לדיקים מהפכת להגדיל מדת הדין ממדת הרחמים וזכור לו גבי יוחנן טפי מבשאר אשמו לפי שהיה מדמו מדת הדין כמ"ש ג' פחד יחנן דן וישנע יעקב בשפד אביו ג' כידוע להבטיח ואע"פ כן תפלתו הפך מדת הדין למדת הרחמים לשנת בהם טעם העקרית וכ"ה צ"ל הן ר"ל שהפך את הגזירה ולפסו כן קריין ליה עמיה דלפין אהיה וק"ל: שוממין היו שנאמר הביטו אל צור ג' וכתביב הביטו אל אברהם ג'. שהפסוק השני הוא פירושו של ראשון כפרש"י בספר שיעור ע"ש ומסיים בהו קראי כי אחד ג' ר"ל לפני מולדתו ועונה היה לו עם אשמו להיות יחידים אלא קראתו צעניו עם אברהם וטעם ואכרעהו לשנות מולדו ואכרעהו פ"ו וק"ל:

ח"א דף סד ע"ב איחוינית היתה שנאמר ויהי שרה עקרה ג'. לשון איחוינית אמרין כחמטות ו' דוכרניהא דלא ילדה כמו האיל שאין לו בית ולד ומימורא דאין לה ולד דריש ליה כמו שפרש"י ואפשר שזה כיוון הכוונה באומרו ותחנן שרה בקרנה ג' לפי שאלהה בקרנה כיון איחוינית כדאמרין פירק הערל ו' סיימי איחוינית שאין לה דדים כו' ושאין לה שיפולי מעים ואשמעינן הפסל שנעשה בה כי טעם הנמנעות שהיה בה שאין לה בית ולד נעשה להפשיט להיות לה הכיון וק"ל:

דף סה ע"א בדי"ה שבינו לבינה היא נאמנת כו' והריב"ם פ"י דהבא אינפת ל"ג קאי כו' וקשה לר"י דמתוך הדישון משמע דהוא וכו', וכגון שהיה ידוע שהוא עקור קודם שינשאו ודו"ק ע'ן:

* דף סד ע"ב בתדי"ה דתנן כו' ואפי' את"ל כו' שבא סבר רב יוסף בריה דרבי זעירא בריה דרבי עב"ל ק"ק להאי חירולא כיון דלכיה מנא הסם דס"ל דכיפה אינה נרכיה המרלה, א"כ מ"ל לרב יוסף לאוקמי דלא כרשב"ג, ואימא דממנין ספירא לה לכיפה ק' נרכיה המרלה ואפילו כרשב"ג וק"ל:

* דף סה ע"א תדי"ה נשאת ל"מי כו' ובי"ה משום דא"ל השתא הוא דבבחי כו' עב"ל ולפוס סברא דהשתא אפי' להוליא מהני השתא הוא דכחשי. ולא חקשי דל"כ מן השלישי נמי תלך משום השתא הוא דכחשי כמו שהקשו תוס' לקמן, הא מקשי תוס' לקמן דמן הא' אין לה כחונה משום דלא הכיר זה ודו"ק:

* ד"ה תבא ב"לא כו' אשה ב"ה בשבה ג' א"כ נראה לר"י ד"אחלת תבא כו' דבש"א הביר בה איירי בו עב"ל. אע"ג דהך אצטרי קמיימא דנישאת לשלישי ע"כ איירי בשבה עשר שנים, ניחא לן לפירושי הא דקמי בנייהא נשאת כו' תלך בלא כחונה דהיינו לאלתר, ומשום דלא הכיר בה כאלע"ג בתרייהא. דהשתא אחיה הנכרייהא כפשיטו, ולא יאזכרין לן לפלוגי בן לחמיק בין להוליא ודו"ק: * בדי"ה שבינו

מהורא בתרא

לבינה כו' והריב"ם פ"י דהבא אינפת ל"ג קאי כו' וק"ל דר"י דמתוך הדישון כו' עב"ל. סמכו עלמס אמה שכתבו לעיל דנניקת ל' לאלתר תלך משום דלא הכיר זה כמ"ש לעיל, ואשמעינן הכא דלמס היא אומרת שאינו יורה כחן וחזיא ליה דנאמנת. ולכאורה דמי לאשמעינן הך מילתא נישאת רב ל' וסמחה עמו י' שנים ולא לענין כחונה, אלא דלמס היא אומרת שאינו יורה כחן וחזיא ליה נאמנת ולא תלך ממנו. ויש ליישב משום פלוגתא דר' אמי ורבא נקט צניקת ל' ולענין כחונה: * בדי"ה ועוד ק"ק ד"אחלת אין ד"הש שטובנת כו' ומשקרת בשב"ה כתובה כו' עב"ל. אלא לפי הפי' שכתבו דאירי בשבה עם הא' י' שנים ויש לו צניס וצנאה ממנה טענה ניחא דלאו כשביל כחונה טוענת כן, אלא כשביל שתלך ממנו. ומייהו לפירושי הר"ם ג' כו' ח"ה קושיא במקומה עומדת, דלחומה דמשקרת כשביל כחונה: * שבת ב"ה ע"א:

* דף סה ע"ב בתוס' בדי"ה ואי ס"ד ד"א מפקדא כו' משמע דאי מפקדא ניהא דיש בו עב"ל. ומיך מילתא גופא דקאמר ואס"ד דלא מופקדא כחונה מאי כו' לא חקשי להו, דלדרכה מה"ט דלא מופקדא ולא מיעשא אפי"ו שן אית לן למימר דליהו לא זכר ויש לה כחונה דמנוכח לעיל. ד"ל דאירי הכא בשבה עמו

חכמת שלמה

היה זה הוריהם בה והס"ד ואס"ד ד"ה מוציאים הנקברים מקבריהם והס"ד: ד"ה בכס כו' יש בהם אלא חטוטי שכבי. כ"ל: בדי"ה גוף כו' ונשמות שאני עשיתי יעטוף ומסיפא לרישא מירדשי יעטוף לשון כו'. כ"ל:

דף סד ע"א תוס' בדי"ה יוציא ויתן כו' דאין כופים בכל הנהו כו' אלא לפסולות והתנין כו' שמענו שמוציא שמענו שכופים כו'. כ"ל:

דף סד ע"ב רש"י בדי"ה דאירסה השלישי ומת הס"ד: בדי"ה ה"ג כו' שתמא היא ופשיט לך לא שיהק כו'. כ"ל וד"ל:

בדי"ה סלקא דעתך כו' אמאי יוציא. י"ג זהו דלא כפירוש רש"י שפירש אפי' אינה נאה

מהר"ם

דבסמוך. ר"ל הא דאביעא נשאת לשלישי ולא היו לה בנים מהו דלחכמה הנך קמאי דהתם ע"כ איירי בששהתה עם השלישי י' שנים דחזינן דאירי הא גרמה ולכך בעי

הגהות והערות

אן ברכות דף לא ע"א. בן דף ז ע"א. ג' בראשית לא, מב. דן שם פסוק לג. הן פרשה סג ה' ו' דף יא ע"א. ז' לקמן דף פ ע"ב. הן לעני"ה נראה לתרין דלפי האי"ן י"ל דאפי"ג דלא שחה ע"ה עשר שנים מ"מ שחה ע"ה ד' או ה' שנים ומממת כן באים לב"ד אבל לפי ר"י דקאי אגיסת לשלישי דמפרש ר"י בדי"ה תבא דמייירי בלא הכיר בה ותבא מיד א"כ אפילו שחה עמה ד' או ה' שנים לא משום זה באים לב"ד אלא משום דהו מקח טעות לכן הקשה ר"י שפיר דודק (גנוי

תלמוד בבלי

תלמוד בבלי <עוז והדר> - טו יבמות / תלמוד בבלי {עמוד 404} (276077)

נד חרושי בבא מציעא ל' ב' – ל"א א' הרמב"ן

אבדתא למרה אם היה לו כלי ריקן, ומיהו כיון דלא הוה ליה למשפך חמריה אלא אם כן התנה אינו נוטל אלא שכרו.

ול' נראה דשכר פעולה ממונא דמטי לידיה דבעל אבדה הוא [ו]דמי לפועל שעשה מלאכה בשל חברו שלא מדעתו דאמרינן לקמן (ע"ו א') דנוטל מבעל הבית מה (שנהגה) [שההנה] אותו, אבל פורע חובו של חברו וכיוצא בהם דלא מטי לידיה דבעל הבית אלא מחילת חובו של זה וסלוק דחקו ממנו, מבריה ארי מנכסי חברו הוא ואף על גב דאית ליה פסידא פטור ולשון זה עיקר ברור הוא.

הכי גרסינן אם יש שם בית דין מתנה בפני בית דין. ולא גרסינן עמו דאילו איתיה למריה אבדתא התם בלא בית דין נמי יכול להתנות עמו, כדאמרינן בפרק הגזול (ב"ק קט"ז א') טול דינר בשכרך והעבירני חייב ואוקימנא בצייד ששולה דגים מן הים דאמר ליה אפסדתן מיהא הכא נמי הא אפסדיה ומתניתין היא (שם קט"ז ב') שטף נהר חמורו וחמור חברו וכו', ובהלכות רבינו הגדול ז"ל כתוב עמו ואיני יודע טעמו.

אין שם בית דין בפני מי יתנה שלו הוא קודם. תמיהא מילתא מהא דאמרינן שלו מרובה משל חברו שלו הוא קודם ומשמע הא מועט לא ואפילו שוין נמי לא, ואי שלא בפני בית דין שלו הוא קודם ואי בפני בית דין שגובה את הכל מאי נפקא להו מינה, ואיכא למימר לעולם בבית דין ונפקא מינה לכושרא דבהמה כדאמרינן בפרק השוכר את הפועלים (לקמן צ"ג ב') הילכך אי שוין נינהו ודחבריה אית ליה כושרא ודידיה לא, ליחני עלה ולהדרינהו, אבל בשלו מרובה לא דהא לא שקיל מיניה אלא עד כדי דמיה. ואכתי איכא למיבעי לשלו מרובה משל חברו אמאי איצטריך קרא פשיטא וכי מגרע גרע מחבריה, ואפשר דסלקא דעתך אמינא הואיל וכי מהדר ליה איכא מצוה ומקיים עשה ולא תעשה של חברו תקדום קא משמע לן, ועוד דהא קא מתנה בפני בית דין ואינו מפסיד אלא מה שדמי אבדתו יותר על של חברו והפסד חברו מרובה.

דף ל"א ע"א. הוכח אפילו מאה פעמים. קשיא לי הא דגרסינן במסכת ערכין (ט"ז ב') הוכיחו ולא קבל מנין שחזור ומוכחו תלמוד לומר תוכיח אלמא הוכח לא משמע אלא פעם אחת, ואיכא למימר הוכח אפילו מאה פעמים במשמע בשני דברים כגון אם הוכיחו אעבירה אחת ולא קבל לא יאמר לעולם לא אוכיחנו בעבירה אחרת, שהכל

דף ל' ע"ב. מתניתין היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי את הסלע אלא נותן לו שכרו כפועל. אוקימנא בגמרא מאי כפועל כפועל בטל של אותה מלאכה דבטל מיניה, פירש ר"ח ז"ל כגון אם היה חייט והניח מלאכתו והשיב את האבדה ונשתהה שם כשיעור תפירת בגד ששכרו סלע לא יאמר לו כבר בטלתי מלאכתי שיעור סלע חנה לי, אלא משערין לו שכרו בעת שאין לו מה יתפור אלא יושב ובטל אם יבוא אדם ויאמר לו הנך יושב בטל תקח בתפירת הבגד חצי סלע או תשאר בטל כל היום ובעת שהמלאכה מצויה כגון קרוב לרגל וכיוצא בו שכר תפירת בגד סלע ומה שמתברר שנוטל בשעה שאין לו תפירה לתפור הוא שנוטל מבעל אבדה ע"כ דברי ר"ח ז"ל, וכן פירש רבינו הגדול ז"ל בחשובה וכן עיקר אף על פי שלא פירש כן רש"י ז"ל, ובפרק איזהו נשך (לקמן ס"ח א') אבאר עוד בעזרת העוזר.

ואיכא דקשיא ליה אמאי נותן לו שכרו כפועל מבריה ארי מנכסי חברו הוא ופטור, וכי תימא מבריה ארי מנכסי חברו לית ליה פסידא הא אית ליה פסידא כדאמרינן בפרק הכונס צאן לדיר (ב"ק נ"ח א'), הא אשכחן מבריה ארי מנכסי חברו דפטור אף על גב דאית ליה פסידא כיון דמדעתו עבד, כדתנן בפרק שני דייני גזירות (כתובות פ"ג ב') מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו חנן אומר איכד את מעותיו, וכן בפורע חובו של חברו פטור ומפרשינן לה בגמרא במסכת נדרים בפרק אין בין המודר (ל"ג ב') משום דאברוחי ארי בעלמא הוא, הכא נמי מבריה ארי הוא וליפטור אף על גב דאית ליה פסידא.

ואיכא למימר כל היכא דלאו עליה ומיא לאברוחי ההוא ארי אף על גב דאית ליה פסידא פטור הלה כיון דמדעתא דנפשיה עבד אחולי אחיל גביה דהיאך, אי נמי דתלינן לקולא כדאמרינן בירושלמי (כתובות פ"ג ה"ב) מפיסס הוינא ליה והוא מחיל לי, אבל היכא דעליה דידיה ומיא לאברוחי ההוא אריא אף על גב דמדעתיה עבד כיון דאית ליה פסידא חייב לשלם, דלא רמו רבנן עליה לאברוחי אריא מנכסי חבריה כי היכי דליפסיד איהו, וכן נמי הא דאמרינן (לקמן צ"ג ב') גבי שומר שכר שקדם ברועים ובמקלות בשכר דהדר שקיל מבעל הבית, משום דלא רמו רבנן עליה לנטורי נכסי דחבריה ולאפסודי נכסי דנפשיה, ומתניתין נמי הא רמיא עליה לאהדורי אבדתא לפיכך נוטל שכרו, וכן נמי נשברה כדו של דבש ושפך זה את היין והציל את הדבש לחוכה שנוטל שכרו (ב"ק קט"ז א'), משום האי טעמא הוא דעליה דידיה ומיא לאהדורי היא

נה **חדושי** ככא מציעא ל"א א' – ל"ב א' **הרמב"ן**

בכלל הוכח, ועדיין אני אומר אם הוכיחו בעבירה אחת ולא קבל לא יחזור ויוכיחנו בה שהרי לא קבל עליה תוכחה תלמוד לומר תוכיח, ואכתי קשיא לן דהכא מפקינן תוכיח לתלמיד לרב והתם מפקינן ליה להך דרשא, ואפשר דתרחי ש"מ דתוכיח לעולם משמע ולכל אדם משמע.

לרבי שמעון לא מסיימי קראי. איכא דקשיא ליה היכי לא מסיימי והא כתיב רובץ תחת משאו ועל כרחיך פריקה משמע, ונהי נמי דאמרינן לקמן נופלים בדרך דרמו טעונייהו עלייהו משמע אבל רובץ תחת משאו ודאי לא משמע אלא פריקה, ואם כן ליכתביה רחמנא גבי נופלים בדרך וכל שכן ברובץ תחת משאו דכיון דכתיבי תרווייהו ודאי מסיימי דתרחי בפריקה למה לי, ולדידי לא קשיא דאין הכי נמי דהשתא דכתיבי תרווייהו מסיימי ומשום הכי ידעינן פריקה וטעינה, אבל אי כתב רחמנא רבויא דאפילו אין בעליו עמו גבי נופלים בדרך הוה אמינא פריקה היא אבל לא מחייב בטעינה כלל, ואי אמרת תרי קראי למה לי משום דבר שנתחדש בו דכתב רבויא דאפילו אין בעליו עמו עזוב.

דף ל"א ע"ב. ולרבי שמעון דאמר וכו' דברה תורה כלשון בני אדם. כתב הראב"ד ז"ל לפי דעתו לא אמר רבי שמעון דברה תורה כלשון בני אדם אלא בהא דמשמע ליה דאין נוקקין לו, אבל כל הנך דדרשינן לעיל אית ליה דהיכא דאיכא למידרש דרשינן ולא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם, ומשמע כדבריו דהא אקשינן לעיל ולרבי שמעון דאמר זה וזה בחנם מאי איכא למימר, ומאי קושיא הא רבי שמעון סבר דברה תורה כלשון בני אדם ולית ליה הנך דרשי, אלא ש"מ דכל היכא דאיכא למידרש דרשינן, ובמסכת ראש השנה בפרק קמא (מ' א') נמי דריש רבי שמעון עשר תעשר, ורבנן נמי דפליגי עליה בהא משום דקסברי איכא למדרש הוא ובהא פליגי מר סבר איכא למדרש ומר סבר ליכא למדרש, ולפי זה כן יש לנו לומר בפלוגתא דרבי אלעזר בן עזריה ורבנן בנתברך הבית בגללו דבהא נמי פליגי, והכי נמי איכא למימר בההיא דגרסינן בפרק ואלו הן הגולין (מכות י"ב א') גבי רוצח שיצא חוץ למקלטו דפליגי איכא מאן דאמר אחד שוגג ואחד מויד נהרג דדריש אם יצא ויכא מאן דאמר במזיד נהרג בשוגג גולה דאמרינן דברה תורה כלשון בני אדם, אלא דבהא פליגי מר סבר איכא למדרש הוא, ומר סבר בשוגג פטור שלא יהא סופו חמור עליו מתחילתו כדאיתמר התם בגמרא.

ומיהו קשיא לן הא דגרסינן בפרק השואל (לקמן צ"ד ב') אין לי אלא גניבה אבדה מנין תלמוד לומר אם גנב יגנב ואקשינן ולמאן דאמר דברה תורה כלשון בני אדם מאי איכא למימר, ובמסכת נדרים פרק קמא (ג' א') נמי אמרינן גבי לנדור נדר דברה תורה כלשון בני אדם ואקשינן הניחא למאן דאמר דברה תורה כלשון בני אדם אלא למאן דאמר לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם מאי איכא למימר, ומנו דאמר דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן אף על גב דאיכא למדרש, הא רבי שמעון מודה דהיכא דאיכא למידרש דרשינן והתם ודאי איכא למידרש הוא, וכל שכן בגניבה ואבידה דהא מקל וחומר נמי מיייתי ליה התם בהשואל, ואפשר דחנא אחרינא הוא, אי נמי רבי אלעזר בן עזריה הוא ולא דריש אף על גב דאיכא למדרש, וכן הא דגרסינן במסכת כריתות בפרק ארבע מחוסרי כפרה (י"א א') רבי אלעזר בן עזריה לרבי ישמעאל קאמר ליה לדידי בעלמא כוותיך סבירא לי דדברה תורה כלשון בני אדם והכא שאני מכדי כתיב וכו', מדברי שניהם נלמוד דאף על גב דאיכא למדרש לא דרשינן.

ולפי דעתו רבי שמעון ורבי אלעזר בן עזריה אמרו דבר אחד ולעולם אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן, דהא דאמרינן לעיל ולרבי שמעון דאמר זה וזה בחנם מאי איכא למימר לאו מכפילי פרכינן, אלא למה לי למכתב עיקר פריקה וטעינה פרכינן כדפרכינן אבדה, וההיא דאיתמר בפרק קמא דראש השנה (מ' א') לרבי אלעזר ורבי שמעון עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר, שיטה דרבי מאיר ור"א נקיט, ורבי שמעון כיון דלא דריש כפילי ולית ליה במעשר בהמה סמוך לגמרו עישורו ממילא ראש השנה תשרי, ומיהו קשיא למאן דאמר דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן כלל מנא ליה כל הנך דדרשינן בשמעתין.

דף ל"ב ע"א. תדע דתנן אלמנה מוכרת שלא בבית דין. תימה הוא מי דמי אלמנה לשותפין התם טעמא משום חנינא אי נמי משום מזוני דאי לאו הכי בעיא בית דין לכולי עלמא, דהא לית לה בנכסי כלום ולא דמיא לשותפין ומאי עבידתה דמזבנה אטו דידה שקלה, ואיכא למימר דמשום חנינא או משום מזוני אוקמינהו רבנן לנכסי בחזקתה עד כדי כתובתה הילכך הויה לה כשותף וכי שקלה דנפשה שקלה. **ואמרינן** הא איתמר עלה אינה צריכה בית דין מומחין אבל צריכה בית דין הדיוטות. תמה אני פשיטא דבדיני ממונות לא בעינן מומחין, ועוד

אונקלוס

דברים א דברים תשא

א א אלה הדברים אשר דבר משה אל-
 כל-ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול
 סוף בין-פארן ובין-תפל ולבן וחצרת ודי
 זהב: ב אחד עשר יום מחרב דרך הר-שעיר
 עד קדש ברנע: ג ויהי בארבעים שנה
 בעשתי-עשר חודש באחד לחדש דבר משה

א אלין פתגמיה די מלל משה עם
 כל ישראל בעברא דירדנא אוכח
 יתהון על דחבו במדברא ועל
 דארגיזו במישרא לקבל ים סוף
 בפארן אתפלו על מנא ובחצרות
 ארגיזו על בסרא ועל דעבדו עגל
 דדהב: ב מהלך חד עסר יומין
 מחורב ארץ טורא דשעיר עד
 רקם גיאה: ג והיה בארבעין שנין
 בחד עסר ירחין בחד לירחא מלל

רש"י

זמחלוקתו של קרת. דבר אחר, אמר להם היה לכם ללמוד
 ממה שעשיתי למרים בחצרות ששזיל לשון הרע, ואתם
 נדברתם במקום^ה (סז): ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו
 ששזיל רוב זהב שהיה להם, שנאמר (הושע ב י) וקסף הרפיתי
 לה וזהב עשו לזעל (ברכות לב): (ג) אחד עשר יום
 מחורב. אמר להם משה, ראו מה גרמתם, אין לכם דרך
 קנאה מחורב לקדש ברנע דרך הר שעיר, ואף הוא מהלך
 אחד עשר יום, ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים. שהרי
 בעשרים באייר נסעו מחורב, שנאמר (במדבר י יא) ויהי צִנְיָה
 הַשְּׁנִיית פְּחָדָשׁ הַשְּׁנִי פְּעֻשָׁרִים פְּחָדָשׁ וגו', ובעשרים ותשעה
 בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע (תענית נט), לא מהם
 שלשים יום שעשו בקצרות התאוה שאלו הצער חדש ימים,^ז
 ושבעה ימים שעשו בחצרות להפגיר שם מרים, נמלא בשלשה
 ימים הלכו כל אותו הדרך. וכל כך הימה שכינה מתלצטט
 ששזילכם למהר ביאתכם לארץ, וששזיל שקלקלתם הסב אתכם
 קציבות הר שעיר ארבעים שנה^ה (ספרי ז): (א) ויהי
בארבעים שנה בעשתי עשר חודש באחד
לחדש. מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה^ה. ממי למד,
מיעקב, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה. אמר, ראובן

א (ה) אלה הדברים. לפי שהן דברי תוכחות, ומנה כאן
 כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את
 הדברים והזכירן ברמו, מפני כבודן של ישראל (ספרי ה): אלא
 כל ישראל. אילו הוכיח מקמתן, היו אלו ששזוק אומרים
 אתם הייתם שומעים מנן עמרם ולא השיבותם דבר מן
 וכן, אילו היינו שם היינו משיצין אותו. לכן כנסם כולם,
 ואמר להם, הרי כולכם כאן, כל מי שיש לו חשבה ישיב (סז):
 במדבר. לא צמדצר היו, אלא בערבות מואב, ומהו צמדצר,
 אלא ששזיל מה שהכעיסוהו צמדצר שאמרו (שמות טו ג) מי יתן
 מותנו וגו' (ספרי טז): בערבה. ששזיל הערבה, שחטאו
 צבעל פעור בשטים בערבות מואב (סז): מול סוף. על מה
 שהמרו צים סוף, צדואס לים סוף שאמרו (שמות יד יא) המצלי
 אין קצרים צמרים, וכן צנסעם מתוך הים שנאמר (תהלים קו
 ו) וימרו על ים צים סוף כדאיתא בערכין (עו). (ספרי טז): בין
 פארן ובין תופל ולבן. אמר רבי (יוחנן) [שמעון בן
 יוחאי], חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו מופל
 ולבן, אלא הוכיחן על הדברים שחפלו על המן שהוא לבן,
 שאמרו ונפשונו קנה זלחם הקלקל (במדבר כא ה), ועל מה שעשו
 צמדצר פארן על ידי המרגלים (ספרי טז): וחצרות.

שפתי חכמים הקצר

ארבעים יום' וכתוב (שם יד א) 'ויבכו העם בלילה ההוא' וליל תשעה באב
 היה שנקבע לבכיה לדורות, אם כן נמצא תחילת הארבעים בעשרים
 ותשעה בסיון כדאיתא בשיליה תענית (כט). (הזכרון). ותמוז דההוא שנה
 עברוה כדאיתא בתענית (שם) (גו"א). ז. פירוש, עם היום שבאו לקברות
 התאוה היו שלשים, כי חודש ימים דהוא חודש חסר אכלו בשר (ראה
 רש"י בתענית שם ד"ה ואמר) ואכילת הבשר היה למחרת ביאתם לקברות
 התאוה כדכתיב (במדבר יא יח) 'התקדשו למחר ואכלתם בשר' וגו' (גו"א).
 ח. רצונו לומר, ובין הכל הוא שלשים וששה ימים, דיום שלשים נחשב
 מן סוף שלשים וגם נחשב לתחילת שבעה ימים, שהרי ביום שלשים
 נסעו משם נמצא דביום שלשים ותשעה שלחו מרגלים מקדש ברנע
 דהיינו בעשרים ותשעה בסיון. עיין ברא"ם באורך (מנח"י).
 ט. 'מתלבטת' פירוש 'ממהרת' (מנח"י). י. ולבן הזכיר הכתוב אחר
 כך 'ויהי בארבעים שנה' (פסוק ג), לרמוז להם את אשר גרמו בחטאם,
 לשהות זמן קצר כזה, ארבעים שנה (ראה יש אומרים באבן עזרא המובא
 ברא"ם). קרא ד'אחד עשר יום' מקרא קצר הוא, וכך פירושו 'אחד עשר
 יום' וגו' והקדוש ברוך הוא הולך אתכם בשלשה ימים ומפני שקלקלתם
 אחרתם ארבעים שנה. וקרא ד'ויהי בארבעים שנה' אדבתריה קאי
 שבארבעים שנה וכו' דבר משה את התוכחות הללו, ודלא כיש אומרים
 שהביא האבן עזרא בספרו (רא"ם). יא. דאם לא כן מאי נפקא מינה

א. דהיה לו לומר 'וידבר משה אל כל' וגו' כמו בכל התורה כולה, גם
 קשה למה הזכיר ברמו 'בעבר הירדן במדבר בערבה' וגו' ולא הגיד לנו
 מה שנעשה שמה במקומות אלה. לכן פירש בשביל שהן דברי תוכחות
 כתיב 'אלה הדברים', דכל מקום שנאמר דברים אינן אלא דברי תוכחות
 כדפירש רש"י בריש ספר קהלת (א א), וגם לא חפץ לגלות לנו על עונם
 מה שעשו במקומות אלה לכן הזכיר רק ברמו, ואף על גב דהוכיחם על
 עון המרגלים בפירוש (פסוק כב) וכן בפרשת עקב (להלן ט ח) הוכיחם על
 מעשה העגל, אבל להגיד לנו כל עונם יחד גלוי לעין, זאת לא חפץ
 (מנח"י עפ"י רא"ם וגו"א). ב. דאין לומר כי הוא מקום החנייה שהנו
 בערבות מואב כדכתיב לעיל (במדבר ככ א) 'ויחנו בערבות מואב' והוא
 פירוש ל'בעבר הירדן', דהוה ליה למיכתב 'בעבר הירדן בערבה במדבר'
 (מנח"י). ג. 'תפלו' לשון נדבק (מנח"י). פירוש, שטפלו וחיברו (רש"י
 תהלים קט טז) עון על המן, כי הטי"ת והתי"ו אחד הוא. ד. והוא"ו של
 'ולבן' הכי פירושו, הם נטפלו להוציא דברים על המן והמן הוא לבן,
 וכיוצא בזה פירש רש"י גבי 'והמן כורע גד הוא' (במדבר יא ז), מי שאמר
 זה לא אמר זה (במ"ח). ה. פירוש, נדברתם 'כי חזק הוא ממנו' (במדבר
 יג לא) כדפירש רש"י שם כביכול כלפי מעלה אמרו, ויתפרש 'במקום'
 בהקדוש ברוך הוא. אי נמי, 'מקום' הוא ארץ ישראל שהם גגוהו (מנח"י
 עפ"י רא"ם). ו. דהא כתיב (במדבר יג כה) 'וישובו מתור הארץ מקץ

תשב

דברים א דברים

אונקלוס

מִשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־דֵּי פִקְדֹן
 יִי יְתֵהּ לְיִתְהוֹן: ד פִּתְר דְּמִחָא יִת
 סִיחֹן מְלָפָא דְאַמּוֹרָאָה דִּיתְב
 בְּחֻשְׁבוֹן וְיִת עוֹג מְלָפָא דְמִתְנָן
 דִּיתְב בְּעִשְׂתָּרוֹת בְּאֲדָרְעִי:
 ה בְּעִבְרָא דִּירְדְנָא בְּאַרְעָא דְמוֹאֵב
 שְׂרִי מִשֶׁה פִּרְשׁ יִת אֶלְפָן
 אוֹרִיתָא הָדָא לְמִימַר: ו יִי אֶלְהִנָּא
 מְלִל עֲמָנָא בְּחוֹרֵב לְמִימַר סְגִי
 לְכוּן דִּיתְבְּתוֹן בְּטוֹרָא הֲדִין:
 ז אֲתַפְּנוּ וְטִלוּ לְכוּן וְעֵלוּ לְטוֹרָא
 דְאַמּוֹרָאָה וְלְכָל מְגִירוּהִי בְּמִישְׂרָא
 בְּטוֹרָא וּבְשַׁפְלָתָא וּבְדְרוֹמָא
 וּבְסַפְר יִמָּא אַרְע פְּנֻעָאָה וְלִבְנָן
 עַד נְהָרָא רְבָא נְהָרָא פְּרָת:

אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
 אֲלֵהֶם: ד אַחֲרֵי הִכְתּוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
 אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבוֹן וְאֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן
 אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב בְּעִשְׂתָּרֹת בְּאֲדָרְעִי: ה בְּעֵבֶר
 הַיַּרְדֵּן בְּאַרְץ מוֹאָב הוֹאִיל מִשֶׁה בָּאֵר אֶת־
 הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: ו יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דָּבַר
 אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב־לָכֶם שַׁבַּת בְּהַר הַזֶּה:
 ז פָּנּוּ | וּסְעוּ לָכֶם וּבְאוּ הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־
 כָּל־שִׁבְּוֵי בְּעֵרְבָה בְּהַר וּבְשַׁפְלָה וּבְנֹגֵב

וּבְחוּף הַיָּם אֶרֶץ הַפְּנֻעִי וְהַלְבָּנוֹן עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת:

רש"י

הוא לשון זקוק וקושי, כמו עֲשָׂתָּרֹת קַרְנֵי־סִי (בראשית יד ה),
 ועֲשִׂתָּרוֹת זה הוא עֲשִׂתָּרוֹת קַרְנֵי־סִי שהיו שם רפאים שהכה
 אמרפל, שנאמר (ס) וַיְכּוּ אֶת רְפָאִים בְּעֲשָׂתָּרֹת קַרְנֵי־סִי, ועוג
 נמלט מהם, והוא שנאמר (ס) פִּסְוֹק יֵא וַיִּצֵּל הַפְּלִיט, ולאמר (להלן
 ג יא) כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן נִשְׁחַר מִיַּתֵּר הַרְפָּאִים: באדרעי.
 שם המלכות: (ה) הוֹאִיל. המחיל, כמו הִנֵּה נָח הוֹאִילָאִי
 (בראשית יח טז): באר את התורה. נשבעים לשון פירשה
 להם"י (מנח"א ג): (ו) רַב לָכֶם שַׁבַּת. כפשוטו"י. יש מדרשי
 אגדה (ספרי ה), הרצה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם צהר
 הזה, עשיתם משכן מנורה וכלים, קבלתם תורה, מניחם לכם
 סנהדרין, שרי אלפים ושתי מאות"י: (ז) פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם. זו
 דרך ערד ומרמה (ספרי ז): וּבְאוּ הַר הָאֱמֹרִי. כמשמעו:
 ואֵל כָּל שִׁבְּוֵי. עמון ומואב והר שעיר"י: בערבבה.
 זה מישור של יער (ס): בהר. זה הר המלך (ס):
 ובשפלה. זו שפלת דרום (ס): ובנגב ובחוף הים.
 אשקלון ועזה וקסרי וכו', כדליתא בספרי (ס): עַד הַנָּהָר
 הַגָּדֹל. מפני שזכר עם ארץ ישראל קוראו גדולי"י. משל

זני, אני אומר לך מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו,
 כדי שלא תניחני ותלך ומדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה
 דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה, כדי שלא
 יהא מוכיחו ומור ומוכיחו"י, ושלא יהא תזירו רואהו
 ומתבייש"י ממנו כו', כדליתא בספרי (ג). וכן יהושע לא הוכיח
 את ישראל אלא סמוך למיתה, וכן שמואל, שנאמר (שמואל א' י
 א) הִנְנִי עֹנֵי צִי. וכן דוד את שלמה בנו (ספרי ט): (ד) אַחֲרֵי
 הַבּוֹתוֹ. אמר משה, אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצת
 הארץ, יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו, אינו צא אלא
 לקנח ולמנוח עליה"י שאין צו כח להכניסנו לארץ, לפיכך
 המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם,
 ואחר כך הוכיחן (ספרי א): סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
 יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבוֹן. אילו לא היה סיחון קשה והיה שרוי
 צמחצון"י, היה קשה, שהמדינה קשה, ואילו היתה עיר אחרת
 וסיחון שרוי צמחה, היה קשה, שהמלך קשה, על אחת כמה
 וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה (ס): אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
 בְּעִשְׂתָּרוֹת. המלך קשה והמדינה קשה (ס): עִשְׂתָּרוֹת.

שפתי חכמים הקצר

(נח"י). כ. דִּלְפִּשְׁוֹ קשה דהיה לו לומר די לכם שבח' למה כתב
 לשון 'רב', לכך פירש ומדרש אגדה וכו' (מנח"א). כא. וְקִשָּׁה, אם כן
 מאי ענינו לומר אחרי (פסוק ז) 'פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם' וגו' ואפשר שכך פירושו,
 אין אתם צריכין לעכב אצל הר סיני לקבל עוד דבר, כי קבלתם די
 ולפיכך 'פָּנּוּ וּסְעוּ' (גוי"א). כב. יֵשׁ מְקֻשָּׁים וְהָא כְּתִיב (להלן ב ט) 'אל תתגר
 בם מלחמה' וגו'. ושם יש לומר דאילו לא חטאו ישראל, היה נתן
 להם ארץ עשירה עממין כאשר נשבע לאברהם (ראה בראשית טו ט), והחטא
 גרמה להם שלא נתן להם אלא ארץ שבעה, וקיני קנזי וקדמוני שהם
 עמון ומואב ושעיר, יהיו לעתיד לבא וכדפירש רש"י שם (מנח"א).
 כג. עֵינֵי שְׁבוּעוֹת (ז). ורש"י בא פה לתרץ למה קרא לנהר פרת 'נהר
 הגדול' אף כי בין ארבעה הנהרות (בראשית ב יד) נמנה הוא באחרונה, יען

מתי היה (קצו"מ). יב. רְצוּנו לומר אם לא ישמע בתוכחתו למחר.
 ג. רְצוּנו לומר, כשפוגע בו [פירוש כשפוגש] אותו שהוכיחו, זה מתבייש
 ממנו (מנח"א, אמ"ש). יד. 'עֵינֵיה' רצונו לומר עלילה וסיבה (עפ"י
 מנח"א). טו. רְצוּנו לומר, למה ליה למיכתב 'אשר יושב בחשבון' ולמה
 ליה להזכיר מקומותיהם (מנח"א עפ"י ראי"ם). טז. ו'קַרְנֵי־סִי' הוא לשון
 קרן כלומר חזק (מנח"א). יז. רְצוּנו לומר, אם יושב בעשתרות אינו
 יושב באדרעי, לכך פירש שם המלכות נקרא 'אדרעי'. והרא"ם פירש
 'ובאדרעי' מיבעי ליה (מנח"א, דב"ט). יח. לְמִעַן תְּהִיָּה מוֹבְנָה לְכָל עַם
 וְעַם וְאִישׁ וְאִישׁ כְּלֻשׁוֹנוֹ, וכן נראה ממש בפרשת תבוא דכתיב (להלן כו
 ח) 'וכתבת על האבנים וגו' באר היטב' למען תהיה התורה פתוחה וגלויה
 לכל בני איש אשר בתבל (עפ"י דב"ט). יט. רְצוּנו לומר 'רב' זמן רב

מדע. הלכות תלמוד תורה פ"ה

אחא וזיתן. ואמר שהתלמיד אחד נא להקביל פניו כרגל ואמר לו שלא יפה עשה והקשו עליו מהא דרבי יוחנן ומירלו לא קשיא הא דרבי יוחנן וזיתן כגון שהם בתוך המסוה או על ידי עירוב הא דלא חילי ואחי ציומיה. ורבינו לא כתב זה משום דמשמע הסם דקרא ר"א הוא סביבא ליה הכי ולכן כתב לר' יוחנן סהם ולא חילק:

ח אין חולקין בבוד לתלמיד וכו'. וכתב פ"ק יש נוחלין (דף ק"ט:). וכתבו הר"ף פ"ק דקדושין: וכל מלאכות וכו' עד ופורק ממנו יראת שמים. הכל כמחנות פרק אלמנה נוונה (דף ל"ג:). וכל תלמיד שמואל וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ו:). ר' אליעזר אומר המהפלת אחורי רבו וכו' והחולק על ישיבתו של רבו וכו' גורם לשכינה שתסתלק משאלו: **מ ראה רבו עובר על ד"ת וכו' דמניא פ"ק דקדושין (דף ל"ג:)**. הכי שהיה אצלו עובר על ד"ת לא יאמר לו אצל עברת על ד"ת אלא אומר לו מקרא וכו' כמורה כן. ולמד משם רבינו לרבו וכל שכן הוא: **ובל וכן שמוכר שמועה וכו'.** ואל יאמר דבר שלא שמע וכו'. מימרא דר' אליעזר (ברכות כ"ו:). פרק תפלת השחר ומשמע דשמועה שמע מרבו רשאי לאומרה סהם אע"פ שלא זכיר שם אומרה והטעם משום דכל מה שהוא אומר מן הסהם מרבו נשקף כדכתיב בפרק הישן (סוכה כ"ו:):

ובשימות רבו קורע וכו' ואינו מאחה לעולם. טעמו מדכתיב בפרק מועד קטן (דף כ"ו) אלו קרעים שאינן מתאחים הקורע על אצלו ועל אמו ועל רבו שלמדו תורה ועל נשיא ועל אב בית דין. ומשמע לרבינו דכשם שהם שוים לענין אחיו כן הם שוים בשעור הקריעה דכשם ששעור קריעה דאצלו ואמו עד שיגלה לבו כן צאלו השניים עמהם שיעור קריעה עד שיגלה את לבו. והרמב"ן ז"ל בספר מירת האדם הקשה על רבינו מדגריסין בפרק אלו מגלחין (דף כ"ג:). אמר רבי חייה בר אבא אמר ר' יוחנן על כל הממנים כלם מנפנים על אצלו ועל אמו קורע מנחון אמר רב חסדא וכן לנשיא מתיב לא הושו לאצלו ולאמו אלא לחייו בלבד מאי לאו אפילו לנשיא לא לבר מנשיא. ופירש"י לא הושו רבו

ואב בית דין ונשיא וכל הנך דמניא במתניתין לאצלו ולאמו אלא לחייו ש"מ נשיא כשאר כל חומרי אצלו ואמו הי הוא כשאר כל הממנים וכן רבו שלמדו חכמה אצלו אלא כשאר כל הממנים ואפילו בקריעה מנחון. ועוד שגילוי הלב דבר מיוחד הוא באצלו ובאמו רמו שבטלה ממנו מנות כבוד כדכתיב בירושלמי והרי אמרו בגמ' בקריעה טפח מאי קראה דכתיב ויחזק

[פני רבו ברגל: ח אין חולקין בבוד לתלמיד בפני רבו אלא א"כ דרך רבו לחלוק וכלו כבוד. וכל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו. ואם היה במקום שאין מכירין אותו ולא היו לו תפילין וחש שמא יאמרו עבד הוא אינו נועל לו מנעלו ואינו חולצו. וכל המונע תלמידו מלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים. וכל תלמיד שמואל דבר מכל כבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מושראל: **מ ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו לימדתנו רבינו כך וכך. וכל זמן שמוכר שמועה בפניו אומר לו כך לימדתנו רבינו. ואל יאמר דבר ישלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו. וכשימות רבו וקורע כל בגדיו עד שהוא מגלה את לבו ואינו מאחה לעולם. במה דברים אמורים ברבו מובהק [מ]שלמד ממנו רוב חכמתו. אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים [ג]. אבל עומד מלפניו וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם. אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו: **י וכל תלמיד חכם שדעותיו מכוונות אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה אע"פ שלא למד ממנו כלום: יא הרב המובהק שרצה למחול [ס] על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהן לכל תלמידיו או לאחד****

א כמותו ז"ל, טור י"ד סי' רמ"ג: ב גדולה שמועה ברכות ז' ג סוכה כ"ו, ס"ג עשין י"ג, טור י"ד סי' רמ"ג, וסי' סי' רס"ז:

הולך לפניהם וכיון דליף מהאי קרא אלמא דאפילו ברבו מובהק עסקין ורביא ס"ל התם כרב יוסף והו' להו' מני לגבי מד ועוד דרבה בר אבא הו' לך פסק רבינו דכבודו מחול וכן פסקו הר"ף והרא"ש ז"ל: ומה שכתב דאפילו שמחל על כבודו הידור מיהא בעי למעבד. גם זה שם:

לחם משנה

מ ובשימות רבו קורע וכו'. הקשה הרמב"ן ז"ל לרבינו מדגריסין פרק אלו מגלחין (דף כ"ג:). אמר ר' חייה בר אבא אמר ר' יוחנן על כל הממנים כלם [קורע] מנפנים וכו' והקשו שם מבנייהא דלא הושו לאצלו ולאמו אלא לענין אחיו בלבד משמע דלא הושו כל הני לאצלו אלא לחייו אצל כלל שאר הדברים לא. וא"כ היכי הוה אותו לגילוי הלב. עוד הקשה מדוד שאמר ויקרעם. ואמרו בגמרא על זה אין אחיה פחות מטפח והיה על אצ"ד ונשיא. מיהו ליה מירן מהיר"ק ז"ל דאסמכתא בעלמא הוא מה שאמרנו שם. עוד הקשה מהיר"ק ז"ל דאין כתב רבינו בפ"ט מהלכות אצל חכם שמת הכל קורעים עליו עד שמגלחין את לבו ומנין לו זה. ואני התיר לנפשיה מהיר"ק ז"ל ונפשיה מהיר"ק ז"ל דרבינו ז"ל מה שאמר שקורעים לחכם עד שמגלחין את לבו הוא מפני שאמרנו בירושלמי דטעמא דגילוי הלב הוא מפני שבטלה ממנו (א"ת) כיבוד אצלו. והן טעמא אבדן שם כן ברבו שחייב כבודו וכן בת"ח דחייב כבודו דלא ה' אלהיך תירא לרבות ח"ח וכן מפני שיבה תקום וא"כ חייב ג"כ לקרוע על החכם, ומה שאמרו בגמרא לא הושו אלא לענין אחיו ר"ל דברייהא (דף כ"ו). גבי אלו קרעים שאינם מתאחין

דוד צבגדיו ויקרעם ואין אחיה פחותה מטפח והא דוד קרע על נשיא ועל אב ז"ד ושמועה הרעות וכו' ליה בטפח, עכ"ל. ולישב דעת רבינו ז"ל שהוא סובר דעד שיגלה את לבו בכלל אינו מתאחה הוא דהא דאין מתאחין נפקא לן בגמ' מדכתיב צלנישע ויחזק צבגדיו ויקרעם לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם אינו יודע שהם שנים אלא מלמד שקורעים ועומדים שנים לעולם ומהם איכא למשמע דעד שיגלה לבו קרע דכתיב מינכר שהם קורעים לשנים דאי לא קרע אלא טפח לא הוה מינכר שהם קורעים לשנים. והא דקאמר בירושלמי שגילוי הלב באצלו ובאמו מפני שבטלה מנות כבוד ההוא טעמא שייך נמי בנשיא ורבו ואב ז"ד והא דגמרינן בגמ' טפח מייחזק דוד צבגדיו אסמכתא בעלמא היא ללמד על אחריים ולא על עצמו ותדע דהא אע"ג דלא כתיב בקרא דדוד שנים קרעים ואמרין דקורע על נשיא ועל אב ז"ד אינו מתאחה משום דגמרינן מאלישע א"כ ה"ה נמי דלענין גלוי הלב ילפינן מיינה כדפירשית. אצל אי קשיא על רבינו הא קשיא לי למה לא כתב דעל הנשיא קורע מנחון קשה לא ליה מאן דפליג עליה דרב חסדא דאמר וכן לנשיא. ועוד יש לדקדק דבריו שכתב בפ"ט מהלכות אצל חכם שמת הכל קורעין עליו עד שמגלחין את לבו ומשמע אפילו לא למד ממנו כלום וזו מנין לו וז"ל: ומה שכתב רבינו ב"ד"א ברבו מובהק וכו'. צמיעתא קוף אלו מציאות (דף ל"ג:). אמר עולא ח"ח שבבבא עומדים זה מפני זה וקורעין זה על זה כלומר מפני שלמדוין זה מה. ובפ"ק דקדושין (דף ל"ג:). חנא אי זו היא קימה שיש בה הידור הוי אומר זה ארבע אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אצל ברבו מובהק מלא עיניו: ומה שכתב רבינו אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד וכו'. בפרק פ' אלו מציאות (דף ל"ג:). שמואל קרע מאניה על ההוא מרבנן דאסכריה אחד יודר לאחיה השמי ואחד פומח כיון:

י וכל ת"ח וכו'. באבות פ"ה חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה: **יא הרב המובהק שרצה למחול וכו'.** פ"ק דקדושין (דף ל"ג:). פליגי רב חסדא ורב יוסף אי רב שמחל על כבודו כבודו מחול או לא ורב יוסף אמר דמחול ומיימי לה מוה' הולך לפניהם וכיון דליף מהאי קרא אלמא דאפילו ברבו מובהק עסקין ורביא ס"ל התם כרב יוסף והו' להו' מני לגבי מד ועוד דרבה בר אבא הו' לך פסק רבינו דכבודו מחול וכן פסקו הר"ף והרא"ש ז"ל: ומה שכתב דאפילו שמחל על כבודו הידור מיהא בעי למעבד. גם זה שם:

יהי

מנו אצלו ורבו ונשיא ואב"ד וכו' ולא מנו חכם ומשום הכי אמר דאם הושו כלהו הני לאצלו לא הושו אלא לחייו שכשם שאצלו אינו מאחה לעולם הכי נמי כל הני אצל לענין גילוי הלב אפילו שבכלם חייב לגלות הלב מ"מ לא הושו לאצלו כהא דאפילו חכם נמי בעלמא דלא תני ליה כדברייהא ולא הושו לאצלו אית ליה האי דינא דמגלחין את הלב עליו א"כ לא הושו אלא להך מילתא בלבד דשום אחר לית ליה האי דינא דאחיה פחות מטפח והיה על אצ"ד ונשיא. מיהו לאצלו אין מתאחין: אבל עומד מפניו וקורע עליו וכו'. פירוש היינו דוקא חכם אחד אינו חייב לקרוע על חכם אחר אע"פ שהוא רבו שאינו מובהק אלא כדרך שאר הממנים אצל כל העם קורעים על חכם עד שמגלחין את לבו וכמו שכתב בפרק ט"ו מהלכות אצל והתם לא איירי אלא כמי שאינו חכם וסמך על מה שכתב כאן:

יא הרב המובהק שרצה למחול וכו'. בפ"ק דקדושין (דף ל"ג:). פליגי רב חסדא על כבודו כבודו מחול ופסק רבינו כרב יוסף. מ"מ הידור מיהא בעי למעבד כמו שנראה שם מההיא דאמרו הני רבנן והני לאו רבנן:

מגדל עזו

ח אין חולקין בבוד לתלמיד עד כבוד. פרק יש נוחלין (דף ק"ט:). וכל מלאכות שהעבד עושה לרבו וכו' עד כן נלמדנו רבינו. פ' אלמנה נזונית (דף ל"ג:). וכמו ר' אלפס ז"ל בהלכות פ"ק דקדושין (דף ל"ג:). ואל יאמר דבר שלא שמע מפי רבו עד לעולם. פ' אלו מגלחין (דף כ"ו:). ב"ד"א ברבו מובהק בו' עד עליהן. פרק אלו מציאות (דף ל"ג:). אפילו לא למד בו' עד נידו. פרק העוקב במורה: **י וכל ת"ח שדעותיו מכוונות עד כלום.** פ"ה דמסכת אבות: **יא הרב המובהק עד כשעה שמחל.** פ"ק דקדושין (דף ל"ג:):

הבא
הורפס מאתר אוצר החכמה

פן ישמנה פניו ואז יעבור על לא תשא עליו חטא, וגם אפשר שזודאי ילצין פניו ויחזייש בתוכחתו כמה פעמים, כי שיעור התוכחה היא עד הכאה או עד נזיפה (ערכין שס), וזודאי מוכרח שילצין פני החוטא בתוכחות רבות כאלה עד שיכה את המוכיח, לכן פירש רש"י דהיינו שלא יוכיח אותו ברבים להלצין פניו, ומה שאין כן צינו לצין עצמו מותר אף אם ילצין פניו.

ובודאי הנביא איירי בדברים שצין אדם לחצירו, בדברים שצין אדם למקום הלל כל המקראות מלאים מזה שהוכיחו הנביאים ברבים את ישראל והיו מחרפים אותם הן ליחידים הן לרבים וכמו שכתב הרמב"ם, אלא ודאי שאיירי בדברים שצין אדם לחצירו.

וראייתי בספר לחם משנה להרב אברהם די ציטון שהניח פה דברי הרמב"ם צריך עיון, ולפי מה שכתבתי המה נכונים וישירים למוצאי דעת, ושיטתו כשיטת רש"י בגמרא, ועיין בתשובת הרב מהר"ם מלובלין סימן י"ג.

הרי בנידון דידן, אותו החכם שחירף וציזה את מעלת תורתו לא יפה עשה אם לא הוכיח אותו תחלה בסתר בעצמו או על ידי אהביו, אף שדברים שצין אדם למקום הרשות צידו לחרפו ולהלצינו ברבים וכמו שכתבתי לעיל, היינו דוקא אם הוכיחו תחלה בסתר צינו לצין עצמו וכמו שכתבתי לעיל, ואם כן בנידון דידן, אף שהוא בדברים שצין אדם למקום, צריך להוכיחו בסתר תחלה.

בהשמטת הרמב"ם דין הוכחת תלמיד לרב

ומזה שכתב מעלת תורתו וזה לשונו: וכיון דאתא לידן נימא ציה מילתא כו', שהרב אברהם די ציטון (פ"ו מדיעות ה"ו) הקשה למה השמיט הרמב"ם דאפילו תלמיד לרב יכול להוכיחו, ובסוגיא דאלו מציאות (ב"מ לא, א) ד'הוכח' אפילו ק' פעמים משמע ו'תוכיח' אחיה לתלמיד לרב יכול להוכיח. ועוד הקשה הראד"ב, דבגמרא משמע צאלו מציאות 'הוכח' אפילו ק' פעמים, ובערכין (טו, ב) גרסינן 'הוכח' פעם אחת ותוכיח ק' פעמים משמע כו'. וכתב מעלת תורתו בשם חמיו הגאון ז"ל שכתב בגליון ספרו, שהרמב"ם סמך על הברייתא דערכין צפרק ג', אך אין צורך לזה דכבר כתבה צפרק ה' מהלכות תלמוד תורה (ה"ט) ראה רבו כו'. והנה בהיות שאין משיצין את הארי לאחר מותו, וצריכין אנו ליישב דברי חמיו הגאון ז"ל, כי לפוס ריהטא דבריו אינם מוציאים, כי לפי מה שכתב שהרמב"ם ז"ל כתבה צפרק ה' מהלכות תלמוד תורה ראה רבו כו', ואם כן הא דפרק ה' מהלכות

תלמוד תורה הך דראה רבו איירי בתוכחת תלמיד לרב, ואם כן האריך כתב שהרמב"ם סמך על הברייתא צפרק ג' דערכין ד'תוכיח' ממה פעמים משמע, והיא חולקת על הסוגיא דאלו מציאות, ואם כן לפי זה תלמיד לרב אינו יכול להוכיח, ואם כן אין כתב צפרק ה' מהלכות תלמוד תורה צהא דראה רבו דמוכח משם דתלמיד לרב יכול להוכיח. וזודאי לפי פשוט אינו קשה על הרמב"ם כלום צמה שכתב ראה רבו כו', דיש לומר שזה לא מקרי תוכחה, רק שזה מהדברים הנוגעים בצבד רבו, אצל לפי מה שמסיים חמיו הרב ז"ל הנ"ל "אך אין צורך לזה דכבר כתבה צהא דראה רבו" כו', משמע שהוא מן התוכחות.

והיה נראה לעניות דעתי ליישב מה שהקשה הראד"ב ז"ל מהא דהשמיט תלמיד לרב כו', ולומר שהרמב"ם פסק כסוגיא דאלו מציאות ודלא כסוגיא דערכין, לפי שאיתא שם בגמרא דאלו מציאות: ואימא 'הוכח' חדא זימנא 'תוכיח' תרי זימני, אמר ליה 'הוכח' אפילו ממה פעמים משמע 'תוכיח' אין לי אלא הרב לתלמיד כו', ומסיק עוד שם מות יומת המכה (במדבר לה, כא) אין לי כו' תלמוד לומר יומת מכל מקום, וכן גבי הכה תכה (דברים יג, טו) והשצ תשיצ (דברים כד, יג) והענק תעניק (דברים טו, יד) כו' אין לי אלא שנתצרך הבית בגללו כו' תלמוד לומר תעניק כו', ומקשה ולרבי אלעזר בן עזריא דאמר לא נתצרך הבית בגללו אין מעניקין לו 'תעניק' למה לי, דצרה תורה כלשון בני אדם, ואם כן לפי מאי דמסיק שם בסוגיא דצרה תורה כלשון בני אדם, ואם כן כל הני לימודים דילפינן מהכה תכה ומות יומת והשצ תשיצ ומהוכח תוכיח אין אנו צריכין לזה, ד'תוכיח' אינו מיותר, דצרה תורה כלשון בני אדם. ואם כן, הא דכתב הרמב"ם צפרק ו' מהלכות דעות דמחוייב להוכיחו אפילו כמה פעמים, נלמד מ'הוכח' לצד וכפי התחלת הסוגיא ד'הוכח' אפילו ק' פעמים משמע, ואינו קושיא ד'תוכח' למה לי, דצרה תורה כלשון בני אדם, ולא ילפינן מזה תלמיד לרב כו', ולכן השמיט הרמב"ם הא דתלמיד לרב.

ומזה שכתב הרמב"ם צפרק ה' מהלכות תלמוד תורה ראה רבו כו', נלמד מגמרא דקידושין מדין צנו לאציו, וכן כתב הרמב"ם גוף הדין צפרק ו' מהלכות ממרים (ה"א) גבי צנו לאציו: ראהו עובר על צרי תורה לא יאמר לו אבא עברת על צרי תורה, וכתב הכסף משנה שם דנלמד מגמרא דקדושין וצנסהדרין כו'. וזה אינו מיירי דיוכיח את אציו או את רבו, דאדרבה משם משמע שלא יוכיח אותו, רק יאמר לו למדתנו רבינו, והוא הדין גבי אציו.

שער

שאלה סג

אפרים

קכג

אינו מצוה שם רק שידרוש הרב שנחזרה צנית הכנסת ולא על הסעודה. ולכאורה היה עולה על הדעת להוסיף על לשון התקנה צית הכנסת הקטנה, ולא עלמה צידינו וצטלנו אומדנא הזאת מן הטעמים המצוהרים לעיל, ומכל שכן שלא ידרוש על הסעודה כי אם הרב שנחזרה - מזה לא הוזכר כלל ולא נכנסת בגדר גזרת הרב הנזכר. אף שיש גם כן סברה לומר שזהו גם כן מקרי כבוד החזרה אם דורש איזה רב על הסעודה, אבל כד מעיינת בגזרה של הרב הנזכר, הסיבה אשר בעצורה גזר ומיקן הגזרה הנ"ל "עצור ג' אנשים אשר בגובה אפס ראו לצטל כבוד החזרה וכבוד הספר תורה" כו', וזהו דוקא שייך צנית הכנסת, ולא על הסעודה, שאין שייך שם לומר כבוד הספר תורה. וכבר הוכחנו לעיל וכתבנו גם כן בשם הרי"ם, שההסכמות והתקנות יש להם דין נדרים שאנו הולכין אחר הסיבה אשר בעצורה נדר, והוא הדין צענין התקנות, ומכל שכן שמכמה טעמים הנזכרים לעיל נצטל גם כן הערעור הזה.

'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על החר הזה' (שמות ג, יב), שרצה לומר שיעבדו את העגל על הר סיני, חס וחלילה חלילה חלילה מהקב"ה לבשר את ישראל במעשה העגל, ולדרוש שמו הגדול שנכתב בקדושה להוציאו לחול. ומלבד חטאתו כי כברא מאד, פשתה הצרעת בפי הדיוטים ועמי הארץ לפרש דברי תורה ולהוציאן לחול, ולתת לכל אחד כח לברר דרך לעצמו, והוא מחוסר ידיעתו וחוסר יראת שמים שבו אינו מבחין בין טוב לרע. וכשהוכיחו אותו על הדבר הרע הזה כי דיבר תועה על י"י, עודנו מחזיק ברשעתו, הלא בה דברו כאש תבער יער, כי הדרשה תדרוש, ויש כח ביד החכמים לטהר את הטמא ולטמא את הטהור, כי כך היה דרכן של הראשונים, ופרט בשפתיו אחד מן הקדושים אשר בארץ המה, תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק. ומעתה יורנו המורה מה הוא משפט האיש הזה, וי"י יכפר בעד, אמן כן יהו רצון. עכ"ל. והעלה החכם השואל הנ"ל שמשפט החכם הדרוש הנ"ל לנדותו על פי הראיות המבוארים שם.

דלמי שאשר לו השלום, ישים ציניהם אהבה ואמוה ריעות ושלום, בעבור שמקיימים ג' מצוות אשר הקרן קיימת לעולם הצא ומפירותיהן אוכלין צוה העולם. הנראה לעניות דעתי כתצמי.

תשובה

שיטות הראשונים בביאור מאמר 'במערכא מימנו אנגידא דצורבא מרבנן ולא אימנו אשמתא'

גרסינן בגמרא דמועד קטן פרק אלו מגלחין דף י"ז (ע"א): אמר רב פפא, תיתי לי ללא שמיתי לורבא מרבנן מעולם, אלא כי קא מיחייב לורבא מרבנן שמתא היכי עבדי, כי הא דצמערבא מימנו אנגידא לורבא מרבנן ולא אימנו אשמתא. עכ"ל. והרא"ש הביא דפסקיו (פ"ג סי' טו) הנ"ל, וכן הרי"ף (מו"ק ט, ז מדה"ר), ככתבם וכלשונם.

אנכי עפר ואפרי"ם הוא הצעיר מבית אהרן מוה"לנא

דנו בתשובה זו:

שו"ת מהר"ף (בגדי כהונה) יו"ד סי' ז.

צינינו לתשובה זו:

גליון רעק"א יו"ד סי' ריח שייך סק"א; שם סי' רכח סעי' כו; שם סי' רלד סעי' לו; שו"ת דברי חיים חו"מ ח"א סי' ל; שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' צד.

ראה נספחים בסוף הספר

והרמב"ם כתב צפרק ז' מהלכות תלמוד תורה (ה"א) וזה לשונו: חכם וזקן בחכמה, וכן אב צית דין ספרת, אין מנדין אותו צפרהסיא לעולם, אלא אם כן עשה כירבעם וזכריו כו', וכן כל תלמיד חכם שחייב נידוי אסור לצית דין לקפוץ ולנדותו צמהרה, אלא צורחים מדבר זה ונשמטים ממנו, וחסדי חכמים היו משתבחים שלא נימנו מעולם לנדות תלמיד חכם, ואף על פי שנמנים להלקותו אם נתחייב מלקות, ואפילו מכות מרדות נימנים עליו להלקותו. ועיין צכסף משנה, וגם צנית יוסף סימן של"ד שהעתיק לשון הרמב"ם הנ"ל, וכתב דהא ד"חסידי החכמים היו משתבחים" כו' מקורו נוצע מגמרא הנ"ל מהא דרב פפא כו', ומהא דצמערבא ממנין אנגידא ולא אשמתא.

שאלה סד

אחד שדרש בפשט התורה שלא כהלכה, וטען שאף הראשונים בדרשותיהם טהרו הטמא וכו', אם יש לנדותו

מעשה שהיה כך היה, גבר חכם בעיניו שעמד ודרש ברבים ביום שבת קודש בתוך קהל גדול מישראל דרשות של דופי, וגילה פנים בתורה שלא כהלכה בערוב ובבלבול דברים שבדה מלבו, ודרש אצל פסוק 'וסמך ידו על ראש העולה' (ויקרא א, ד) שהוא עמלק וכיוצא בזה, הן אלה קצות דרכיו וכאלה רבות. אמנם בזה גדול הכאב מאד, שפירש מאמר הכתוב שער אפרים <מהדורה חדשה> / אפרים בו יעקב הכהן | עמוד 187 | (726077)

שער

שאלה סד

אפרים

קלג

דהפסוק ויאמר אדני אם נא מלאמי כו' הוא חול, מכל מקום נוכל ללמוד מזה שגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה, שהרי תחילת הפרשה הוא וירא אליו י"י באלוני ממרא (בראשית י"א, א), ולשם באו המלאכים ציוס ג' למילתו, ולא נתפרד ממנו עד מעשה סדום, ואם כן היאך עזב השכינה והטריח עצמו באורחים שאמר ויאמר אדני אל נא תעבור דהיינו לגדול שבהם (רש"י שם פסוק ג), אלא שגדול הכנסת אורחים. ולכן אמר 'כמאן אולא' בלשון ספק, ומשני כמאן כאותו הזוג, כי יותר נוטים דבריו לדברי האומר שהשם זה הוא קודש. זהו סוגיא הגמרא דשבעות.

ובברק מפנין מקשים התוספות קושיא על דברי רב יהודה אמר רב הנ"ל שמיא הפסוק דכתיב ויאמר אדני אם נא מלאמי כו', ועל זה מקשים התוספות למה מיא הפסוק הזה ולא מיא הפסוק דתחלת הפרשה וירא אליו י"י, ומוכח משם שהדיא שגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה, כי עזב השכינה והטריח עצמו באורחים ואמר לגדול שבהם אל נא תעבור, ועל זה כתבו הפסוק זה, ובה להורות לאפוקי מאותו המאן דאמר התם שהוא חול, שאל מלאכים דיבר כו', לכן לא מיא רב יהודה אמר רב הפסוק דריש הפרשה אלא מיא הפסוק דויאמר אדני אם נא מלאמי, ובה לשלול שאין לספק שום ספק בפסוק ויאמר אדני אם נא מלאמי שהוא חול, כי בודאי הוא קודש, ודלא כאותו מאן דאמר בשבעות. זהו מה שנראה לעניות דעתי בפירוש הגמרא ובתוספות, ויתיישב כל הדקדוקים, וישמע חכם ויוסיף לקח. עד כאן הדברים אשר השבתי להשליח הנזכר, וזהו גם כן מעין הדרך אשר דרך מעלת תורתו בכתבו, אבל בהיות שאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד לכן העתקתי לו כנוכר.

המלצה על דורש המקרא יתעבדון את האלקים על החר הזה"י - על העגל

ובזה נחזור לנידון דידן, במאי שדרש אותו הדורש בפסוק 'תעבדון את האלקים' כו' על מעשה העגל, בודאי לא דיבר נכונה, כמו שהאר"י מעלת תורות בכתבו, אמנם בהיות כי נורבא מרבנן הוא, ורב פפא היה משבח עצמו ואמר תיתי לי כד אחי נורבא מרבנן לקמאי לדינא לא מויגנא רישא אזי סדיא עד דמהפכנא בזכותיה וכמבואר צפרק כל כתבי (שבת קי"ט, א), וכן מוכרחים לנו להפך בזכות הנורבא מרבנן כל מה דאפשר.

ואפשר שהדורש ההוא רוצה לדרוש כל אחין שבחורה, וכמו שאיתא גבי תלמידי נחום איש גם זו צפרק צ' שער אפרים <מהדורה חדשה> / אפרים בו יעקב הכהן (עמוד 197) {726077}

דחגיגה (י"ג, א) גבי את השמים כו' (בראשית א, א), והוקשה להדורש ההוא מהו תעבדון א"ת האלקים, ושגג בזה שלא פירש כשמעון העמסוני כשהגיע לאת י"י אלקיך תירא, וכמבואר בצבורות (ו, ב) וצפסאים (כג, ב) וצבצבא קמא (מא, ב) ובשאר מקומות בתלמוד, ודרש בהוי"אך את העם ממזרים תעבדון את האלקים שישתתפו שם שמים ודבר אחר, על דרך מה שאיתא בגמרא דפרק ד' מיתות (סנהדרין סג, א): אמר רבי יוחנן אלמלא וי"ו שצ'העלוך' ששיתפו שם שמים ודבר אחר, נתחייבו שונאיהם של ישראל כו', ואמרין במדרש (שמו"ר מב, א): ראה ראיתי, אתה רואה ראיה אחת ואני רואה שני ראיות, שעמידין לעשות העגל, ואפשר שזהו היה כוונת אותו הדורש בהוי"אך את העם כו' תעבדון את האלקים על ההר הזה, דהיינו 'את' אחי לרבות שישתתפו שם שמים ודבר אחר, וצ"ש למשה בזה שלא יתחייבו כליה. ואף גם זה אינו כדאי לאמרו ברבים, אבל מכל מקום אינו כדאי לתפוס עליו כל כך שיתחייב נידוי, כי שם אלקים במקומו וצקדושתו עומד, ויהיה כוונת אותו הדורש בפירוש הפסוק 'בהוי"אך את העם ממזרים', רצה לומר 'את' העם פירושו 'את' אחי לרבות הערב רב עם ישראל, כי הערב רב עשו העגל עם ישראל, והערב רב החטיאו את ישראל, וכמבואר במפרשי התורה, ואף ש'העם' בכל מקום לשון גנאי על הערב רב כמו שאיתא בכונת האר"י מזה (עין חיים שער לח פ"ו), בה להורות שגם ישראל לא היו זכאין לנחת מכור הצרול גלות מזרים, וכמו שדרשו רז"ל (שהש"ר ב, ה) על הפסוק (דברים ד, ז) לקחת לו גוי מקרב גוי כו', לכן 'העם' שבכאן קאי על ישראל, ובה הכתוב לומר 'בהוי"אך את העם' - הערב רב עם ישראל.

ומה שחפס מעלת תורתו עליו וזה לשונו: ולפי שיטתו כלל חס ושלוס למשה במעשה העגל, תאלמנה שפתי שקר כו'. יפה דבר מעלת תורתו, אבל יש קצת להמליך בעד הדורש הנ"ל, אך בהיות שלא לדרשא קא אחינא הכא לא ריתי להאר"י בזה, מה שאיתא על המדרש (תנחומא תשא, כד) ויאמר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך (שמות לג, ז) מלמד שנתנדה משה מפי ציח דין שלמעלה, שהאשימו אותו על שקיבל הערב רב וגרם בזה שהחטיאו את ישראל, ואין כאן מקומו, וזהו כוונת הדורש הנזכר שאמר 'תעבדון את האלקים' וכלל למשה במעשה העגל, לפי שמה שקיבל הערב רב.

בידיעת הקב"ה שקודם החטא

ומה שכתב מעלת תורתו ותפס עליו וזה לשונו: מתוך דבריו הזרות והנכריות, משם גם כן תקלה יוצאה, לתת יד לפושעים שיאמרו חס ושלוס שהקב"ה גזר גזרה הודפס מאתר אוצר החכמה

שאלה סה

אגרת רבינו בענין הנ"ל אל הרב הדורש - הוא בעמח"ס שו"ת עדות ביהוסף

יום"ף הוא המשביר, גמיר וסביר, לוחם במלחמתה של תורה ומתעבר, על ריב ל"ו לו מתגבר, בארי שואג על נוהו בקולו ארזים שובר, הנעלב ואינו עולב שומע חרפתו ואינו משיב דבר, עם עקש יתפתל ויתברר עם נבר, באלקים יהלל דבר, מה לתבן את הבר, הוא אהובי הרב הכולל, בתלמוד ופוסקים הוא בלול, כמהר"ר יוסף אלמושינו נר"ו, וה' יגדיל את שלומו, וינחהו במעגלי צדק למען שמו.

הגדה זה מקרוצ קבלתי קונטרס אחד ממעלת תורתו, הכנעתו הצאה אלי, אודות האש המתלקחת כנשר בקלחת, על דבר חכם אחד אשר חירף אותו צרבים בלהט חרצ המטהפכת, ורצה לדונו כעיר הנדחת, ופשתה צלור המספחת, על הדרשה אשר דרש בשנת הגדול העבר בפסוק (שמות ג, יב) ויאמר ה' כי אהיה עמך וזה לך האות וגו' צהויאך את העם ממזרים מעבדון את האלקים על ההר הזה, ודקדק מעלת תורתו בפסוק הלא הקצ"ה הוא המדצר ואיך קאמר מעבדון את האלקים, 'מעבדון אותי' הו ליה למימר, וכמו שמצינו בגמרא (פנהדין לה, ב) שמקשה גבי ואל משה אמר עלה אל ה' וגו' (שמות כד, א), ועבור הדקדוק הזה הוציא מעלת תורתו את שם האלקים מקודש לחול, ודרש צהויאך את העם ממזרים והיינו הערצ רצ שהוא ממזרים, שעמיד לעבוד לך אלקים אחרים שנאמר (שמות לב, א) קום עשה לנו אלקים, והאלקים זה אפשר שהוא לשון חול, כמו וזבח לאלקים יחרס (שמות כג, יט) וכמו עד האלקים יבא דבר שניהם (שמות כג, ח), ומה שאמר 'על ההר הזה' רצה לומר עם היות שקיבלו התורה על ההר הזה, יעבדון אלקים אחרים וכו', זהו תורף הענין בקצרה הנריך לענינו מתוך הדרוש שלו אשר כתב לי מעלת תורתו.

ובא מעלת כבוד תורתו בקובלנה רבא אלי, וזה לשונו דמר: והנה קמה רוח צאיט לשון כו' כל רוחו יוציא כסיל, וקרא אותי כופר בעיקר שחירף אלקים חיים, וכל העומדים שם אשר שמעו הדרשה הזאת לא מיחו בידו, ועוד כמה זילזולים אחרים אשר קרא צאוני העם: קרעו בגדיכם וחגרו שקים כו' כי אוי לדור שחכם כזה יורנו צורך יבחר, וכאלה רבות. ובקש מעלת תורתו ממני לעמוד לימין נדקו, לבל יהי נדה ונרדף מאותו האיש החכם אשר חירף אותו צרבים, ורונה להתנצל עצמו ולעשות סניגרון לדבריו בעסק הדרוש הנזכר.

הגדה צאתי להודיע למעלת תורתו, כי טרם שהגיע לידי הכתב ממעלת תורתו, קבלתי כתב מהחכם אשר חירף אותו בלשון שאלה אשר שאל מאתי, שאחד עמד ודרש צרבים ציום שבת קודש דרשות של דופי וגילה פנים צתורה שלא כהלכה ודרש אלל הפסוק 'וסמך ידו על ראש העולה' (ויקרא א, ד) שהוא עמלק וכו' וכאלה רבות, והעיקר גדול הכאב מאד שפירש מאמר הכתוב צהויאך את העם ממזרים מעבדון את האלקים שפירושו שיעבדו את העגל, וזהו חלילה ומלמד חטאתו כי כבדה מאד, פשתה הנרעת צפי ההדיוטות כו', ומעתה יורנו המורה מהו משפט האיש הזה כו', וכתב החכם השואל פסק דינו על זה לפי הנראה לדעתו, והעלים מאתי מי הוא החכם הדורש הנזכר.

ובקראי את השאלה של החכם הנזכר, עמדתי מרעיד ואחזני צשרי פללות, צאמרי מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו להפך דברי אלקי"ם חיים ולהמיר את כבודו צתבנית שור אוכל עשב, והיה דחוק ורחוק משכלי שמעלת תורתו הוא הדורש הנזכר, או אם מעלת תורתו הדורש אזי השאלה ששאל החכם מאתי לא כנים הדברים רק הוא קנאת איש מרעהו לחפאות דברים אשר לא כן ולהטיל מום בקדשים, כי צאמת לא הכרתי את החכם השואל מעולם, רק זה הכתב הראשון אשר קבלתי מאתו, וצהיות שמזרעא דאהרן קאמינא לאהוב שלום צמקומו ולרדוף שלום צמקום אחר (ירושלמי פאה פ"א ה"א; צמדצ"ר יט, כו), ועשיתי את עצמי כאלו לא אדע את יוס"ף, והפכתי צכות הדורש הנ"ל, וקיימתי צעמתי תיתי לי ללא מציגנא רישא אצי סדיא עד דמהפכנא צכותא דלורבא מרבנן (שבת קט, א), אף שהענין צעמנו הוא עסק מקולקל ולא אוכל לעשות מחושך אור וממר מתוק, אבל צאשר שהשאלה והתשובה של החכם הנזכר היה שאותו הדורש הוא צר נידוי ואסור לשמוע דבר תורה מפיו זולת שאר דברים, צכן הפכתי צכותו וכתבתי להחכם הנ"ל תשובה על שאלתו וזה הענין ערך שנים עשר דפין מענין לענין צאותו ענין על פי סוגית התלמוד ופוסקים ראשונים ואחרונים, ובקנה תשובתי כתבתי להחכם השואל שאולי אותו הדורש רוצה לדרוש האתינ צבתורה וכמו שאיתא גבי תלמידי נחום איש גס זו צפרק צ' דחגיגה (יב, א) גבי את השמים כו', והוקשה להדורש מהו מעבדון את האלקים כו' (ועיין לעיל צסימן ס"ד), עד זאת היתה תשובתי לחכם השואל אשר העתקתי למר צתכלית הקיצור סוף הענין, וקשה עלי לצקש לי מעתיקים כעת כל הפלפולים הודפס מאתר אוצר החכמה

מה שכתבתי לו בסוגיית התלמוד והפוסקים חדשים וגם ישנים צענין הזה.

גדרי הוכחה בינו לבין עצמו וברבים

והנה עתה בא לידי כתב ממעלת תורתו בקובלנה רבא על החכם הנזכר עבור שחירף את מעלת תורתו צרבים וכנ"ל, וזודאי אם החכם הנזכר לא הוכיח את מעלת תורתו תחלה כמה פעמים צפתר על ידי עצמו או על ידי אהביו שיסור מדרכים האלה לדרוש צפסקוי התורה מה שנוגע בצכוד ה', וכבוד חלקים הסתמ, ולא יעשה תורתו פלסתר חלילה, רק תכף ומיד חירף אותו צרבים וכפי כתבו דמר, או לא יפה עשה החכם הנ"ל, וכמזואר צרמצ"ס פרק ו' מהלכות דעות (ה"ו) וזה לשונו: המוכיח את חברו, צין צדצרים שצינו לצינו וצין צדצרים שצינו לצין המקום, צריך להוכיחו צינו לצין עצמו וידבר לו צלשון נחת ורכה, אם קיבל ממנו מוטב, ואם לאו יוכיחו פעם צ' וג'. עד כאן לשונו. אם כן משמע צהדיח שצריך להוכיחו צינו לצין עצמו תחלה.

ואף שבגמרא דערכין דף ט"ז (ע"ב) אמרינן: מנין לרואה צחצירו דבר מגונה שחייב להוכיחו, שנאמר (ויקרא יט, י) הוכח תוכיח, הוכיחו ולא קיבל ממנו מנין שיחזור ויוכיחו, תלמוד לומר 'תוכיח' מכל מקום, יכול אפילו פניו משתנים, תלמוד לומר לא תשא עליו חטא. ופירש רש"י: ופניו משתנים, שיוכיחו צרבים ולהצין פניו. עד כאן לשונו. אם כן משמע שאסור להוכיחו צרבים ולהצין פניו אף לאחר כמה תוכחות שהוכיחו, שהרי צצרייתא קידר הוכיח ולא קיבל מנין שיחזור ויוכיחו תלמוד לומר תוכיח מכל מקום, ואחר כך מקשה יכול אפילו פניו משתנים כו' תלמוד לומר לא תשא עליו חטא, ומשמע אפילו אחר כמה תוכחות אסור להוכיחו צרבים ולהצין פניו. אבל נראה לעניות דעתי שיש לחלק, דדוקא צדצרים שצין אדם לחצירו, אבל צדצרים שצינו למקום אם לא קיבל ממנו צינו לצין עצמו יכול להוכיחו צרבים אף אם פניו משתנות. וכן מזואר צדצרי הרמצ"ס שס שכתב: המוכיח את חצירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שנאמר ולא תשא עליו חטא, כך אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא, מכאן שאסור להכלים את ישראל ומכל שכן צרבים כו', עד צמה דצרים אמורים צדצרים שצינו לחצירו, אבל צדצרי שמים אם לא חזר צו צפתר מכלימין אותו צרבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו ומצזין אותו עד שיחזור למוטב, כמו שעשו כל הנציאים שצישאל. אם כן מוכח

מדצרו צדצרים שצין אדם למקום מותר להכלימו צרבים אם לא חזר צו צפתר.

אף שמדצרי הרמצ"ס משמע לכאורה שדצרו הם נגד סוגיא דצרייתא הנ"ל, דצצרייתא משמע שמקשה יכול אפילו פניו משתנים תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא, דמשמע אפילו לאחר כמה תוכחות לא תשא עליו חטא, שאסור להכלימו צרבים, וכמו שפירש רש"י, ועל כרחק איירי צעצירות שצין אדם לחצירו, דצעצירות שצין אדם למקום כתב הרמצ"ס שמותר לצייש אותו צרבים אחר שהוכיחו צינו לצין עצמו תחלה, ואם כן על כרחק הרמצ"ס סובר שהצרייתא איירי צעצירות שצין אדם לחצירו, והרמצ"ס כתב המוכיח את חצירו תחלה לא יכלימו כו' מכאן שאסור להכלים את ישראל וכל שכן צרבים, וזה איירי צדצרים שצין אדם לחצירו, וכמו שכתב אחר כך צמה דצרים אמורים צדצרים שצין אדם לחצירו כו', ומשמע מדצרו דדוקא תחלה לא יכלימו, אבל צסוף כשלא קיבל התוכחות יכלימו, שמותר להכלים אותו, דאם לא כן למה כתב הרמצ"ס לשון 'תחלה', אם כן דצרי הרמצ"ס הם נגד הסוגיא דצרייתא הנזכר. אבל שצקיה להרמצ"ס דאיהו דחיק ומוקים אנפשיה, דמה שכתב הרמצ"ס המוכיח את חצירו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימו, דמשמע דוקא תחלה לא יכלימו אבל אם לא קיבל עליו תוכחה צתחלה מותר להכלימו אחר כך, היינו דוקא צינו לצין עצמו מותר להכלים אותו, אבל לא צרבים, והכי דייקא ליסנא דהרמצ"ס שמסיים מכאן אמרו שאסור להכלים את ישראל וכל שכן צרבים, מוכח ממה שכתב וכל שכן צרבים דמה שכתב תחלה עד שיכלימו לא איירי צרבים, והמשך לשון הרמצ"ס כך הוא: המוכיח את חצירו, תחלה לא ידבר עמו קשות עד שיכלימו אפילו צינו לצין עצמו, לאפוקי צסוף אם לא יקבל התוכחה מותר להכלים אותו צינו לצין עצמו, אבל לא צרבים לעולם, והיינו צדצרים שצינו לצין חצירו, אבל צדצרים שצינו למקום יכול להכלימו ולציישו צרבים.

וצראה שדעת רש"י גם כן כהרמצ"ס, שרש"י פירש גמרא תלמוד לומר לא תשא עליו חטא - לא תשא עליו חטא שיוכיחו צרבים להצין פניו, דמשמע דוקא צרבים אסור להכלימו, אבל צינו לצין עצמו אף שילצין פניו מותר להוכיחו. ומה שהוכרח לרש"י לפרש כן, לפי שהוקשה לרש"י איך אמר דאם פניו משתנים אסור להוכיחו משום לא תשא עליו חטא, הלא לפני זה אמר הוכיחו ולא קיבל ממנו מנין שיחזור ויוכיחו אפילו כמה פעמים, ואיך יתחיל להוכיחו כי

זילזול גדול מזה שיעמידו ערוס בשוק, וכמו שאיתא בגמרא (יבמות סג, ב) דאין לך משוקן ומתועב ממי שהולך ערוס בשוק. אבל צמה שמחלק דגבי כלאים העבירה ציד הרב ומנילו, ומה שאין כן אחר שכבר נעשית העבירה ואין כאן אלא תוכחה לצד דלרין להוכיחו בסתר, חילוק זהו נכון. וכגון זה מוכרחים אנו לחלק בגמרא דפסחים (ק"ג, ב) גבי הרואה דבר ערוה בחצירו ומעיד צו יחידי צו' דטוביה חטא וחיגוד מנגיד צו', ומנינו בקידושין פרק האומר (סו, א) גבי ההוא סמיא שאמר לו השליח אשתך וינתה שאמר לו שמואל אי מהימן לך צבי תרי צו' עיין שם, וקשה הלא השליח היה עד אחד, והרואה דבר ערוה בחצירו ומעיד צו יחידי חייב מלקות כמו גבי טוביה חטא צו', והוי ליה לשמואל להלקותו. וצריכין אנו לחלק, דגבי ההוא סמיא כוונת השליח היה להזילו מן החטא, שיפרוש עצמו מהיום והלאה מאשתו, ולכן לא הלקה אותו מר שמואל, ומה שאין כן גבי טוביה חטא כבר נעשה האיסור במקום שלא שייך לאפרושי מאיסורא. ועיין בסמ"ג לאוין רי"ג, והגהות מיימוניות פרק ה' מהלכות עדות (אות א). ואם כן במקום דלא שייך לאפרושי מאיסורא, צריך להוכיחו בסתר, ולא לציטו צבדים תיכף.

במה שדרש הדורש "תעבדון את האלקים" על העגל

אמנם צעיקרא דדינא אשר התנצל עצמו מעלת תורתו צענין הדרוש ד'תעבדון את האלקים על ההר הזה' שדרש מעלת תורתו להבדיל כמה אלף הבדלות על העגל, חלילה הס' כי לא להזכיר.

ואשר הביא מעלת תורתו ראה מספר הזוהר עמוד קע"ג (ח"ב צו, א) בפרשת משפטים: מלך אלהים על גוים (מהלים מז, ט) צו', תלמידי חכמים כל שמהן וכל כינויין כולהון מתלבשין אילין צאילין, צר שמה יחידאי ושמה חד משאר שמהן איהו דאיתפליג צו' ואיקרי אלקים, ואפילו עבודה זרה בשמה דא איקרי צו', ושמה דא מלך על גוים, ולא שמה דמלך על ישראל צו'.

הבנה אין לי עסק בנסתרות להשיב על דברים האלה, אבל מעלת תורתו הוציאני חוץ למחיצתי, המעט אשר חנני אלקים השיב לו, דנראה לעניות דעתי דאין הדברים כן כמו שחשב מעלת תורתו וזה לשונו שמסיים בדבריו: "הרי צהדיא דשם האלקים יען הוא סוד אל החושך שעשו יונק ממנו אפילו עבודה זרה משתמש צו". עד כאן לשון מעלת תורתו. ולפי דבריו משמע ש'מלך אלהים על גוים' הוא חול, וחלילה מלומר כן, רק שכוונת הזוהר הוא צמה ששנאמר 'מלך

אלקים על גוים' פירושו שעכו"ם יש להם השפעה מסיטרה דגזורה שבקדושה, משם הדינים מתגברים והקליפות יש להם יניקה ממקום זה, ולכן אפילו עבודה זרה איקרי צבס זה שם אלקים אחרים, אבל 'מלך אלקים על גוים' גם הזוהר כתב שהוא קודש, רק שהשפעת העכו"ם הוא משם זה, ולאפוקי ישראל יש להם השפעה משם הוי"ה שהוא רחמים ו'חסד אל כל היום' (מהלים נב, ג), ושם של רחמים הוא מסיטרה דיעקב, תפארת ישראל, ומה שאין כן העכו"ם. ואם כוונת מר שמביא ראה מהזוהר ששם 'אלקים' הוא שאפילו עבודה זרה משתמש צו, מזה אין צריך להביא ראה מהזוהר דזיל קרי צי רב הוא.

ומה שמביא מעלת תורתו ראה מוזכר לאלקים יחרם (שמות כב, יט), ונקרב צעל הבית אל האלקים צו' (שמות כב, ז), שהוא חול, לא ידעתי כוונתו, וכי אין אנו יודעים שיש כמה אלקים בתורה שמשמשים חול, וקצתם מצוהר בשבועות (לה, ב) וגם צשאר מקומות, ואין לנו אלא מה שמסרו לנו חכמינו ז"ל, וחלילה לנו להפך דברי אלהים חיים.

ומה שמביא מעלת תורתו ראה מספר אהבת עולם שפירש על פסוק למה יאמרו הגוים וגו' ואלקינו צשמים (מהלים קטו, ב-ג) שפירש ש'אלקינו' זה הוא חול, הנה זה הספר אינו צדי, אבל אם הוא כדברי מעלת תורתו, אזי לא אהבתי אהב"ת עול"ם צוה, וצריך סליחה וכפרה ועמיד ליתן את הדין.

פירוש דברי האר"י בפסוק "זובח לאלקים יחרם"

ואשר הביא מעלת תורתו ראה שמלא כתוב צבס האר"י על פסוק "זובח לאלקים יחרם" שאנו מפרשים בלשון חול והוא פירושו בלשון קודש, לפי שכל הקרצנות שבחורה קרבן חטאת אשם עולה להוי"ה ואינו כתיב קרבן חטאת לאלקים (מנחות ק"ג, א), כוונה דאפילו אם יאמר קרבן לאלקים נפש כי חטא הוא, יען יהיה קטרוג למעלה שהשם הזה הוא משותף לעבודה זרה, והצריך מעלת תורתו ללא צורך, גם צוה לא אוכל להשיב לו, לפי שאין צדי הספר מה שמלא כתוב צו צבס האר"י.

אבל נראה לעניות דעתי כוונת האר"י ז"ל דזובח לאלקים יחרם בלתי ל"י לצדו הכי פירושו לפי דרכו, דהוקשה לו למה פתח צבס אלקים ומסיים צבס הוי"ה ולא צבס אלקים שבקדושה שהוא להבדיל כמה אלף הבדלות ההיפך מאלקים אחרים, לכן פירש הקדוש האר"י ז"ל דכוונת הכתוב זובח לאלקים יחרם היינו לאלקים אחרים, כמשמעות המקרא

שער

שאלה סה

אפרים

קמז

לאדם גדול בתורה כר' שמעון בן אלעזר, כי דן אותו רבי עקיבא לשוגג כאשר הארכתי בזה (בסימן הקודם) בסוגיא דמועד קטן (יז, א) ובטור (יו"ד סי' שלד) שהיו משתבחים חסידים הראשונים שלא נימנו לנדות לורבא מרבנן מעולם וגם ברמב"ם (פ"ו מדיעות ה"א), ומבואר שם הכל בכתב עלי השכיל אשר כתבתי לאיש ריבזו טרם הגיע כתבו לידי, והפכתי בזכותו שאינו חייב נידוי, וקשה עלי להעתיק כל הדברים הראשונים.

וכמבואר בגמרא דסנהדרין (ס, ב), רק מה שכתוב אחר כך בלתי ליי"י לנדו ולא סיים בלתי לשם אלקים שבקדושה, שזב לרמוז בזה סוד הקרצנות שבקדושה, שלא יקריב קרצנות שבקדושה רק לשם ההוי"ה, ולא לשם אלקים שבקדושה, הואיל והוא משותף בשם עבודה זרה בשם אלקים אחרים יש קטרוג למעלה, אבל ודאי פסוק זובח לאלקים יחרם קאי על שם אלקים אחרים.

דרך המקרא לדבר בלשון נסתר

יש לחוש שאם ידרוש שם קודש לחול יאמרו השומעים שזה מהשמות הנמחקים

ובענין עיקר קושייתו דמר אשר הביא אותו לדרש הזה במה שאמר 'מעבדון את האלקים' ולא קאמר 'מעבדון אותי', אין זה קושיא, דכמה מקראות הם בתורה כתובים כך, ודרך המקרא לדבר כך, בפסוק (שמות כג, כ) הנה אנכי שולח מלאך וגו' ועבדתם את ה' אלהיכם, ולא אמר ועבדתם אותי, ובפסוק (דברים טו, ה) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך וגו' כל המחלה וגו' לא אשים עליך וגו', והוי ליה למימר אם שמוע תשמע לקולי, וכהנה רבות, אבל מי שידע קצת בעניני שמות הקדושים וכינויים יבין את הדברים לאשורם.

ואשר הביא מעלת תורתו ראייה מרבי מאיר שלא קבעו הלכה כמותו מפני שהיה דורש לכאן ולכאן (עירובין יג, ב), וכשם שאין ללמוד הלכה מפי רבי מאיר בשביל שהיה דורש לכאן ולכאן הכי נמי אין ללמוד הלכה מפי אגדות יען יש לדרוש לכאן ולכאן. עד כאן לשונו. ותמהני מה זה ראייה, דרבי מאיר היה דורש מ"ט פנים טמא וטהור, ולא קבעו הלכה כמותו לפי שהיה מראה פנים לכל נד, דוגמת בית שמאי ובית הלל זה אוסר וזה מתיר, ורבי מאיר היה אוסר ומתיר בפעם אחת, לכן לא קבעו הלכה כמותו, שלא ירדו לסוף דעתו, ומה שאין כן להפך דברי אלקים חיים, זה נשתקע הדבר ולא נאמר, ומי ששומע הדבר הזה יסבור שהוא באמת שם אלקים זה מהשמות הנמחקים, כי יאמר מי זה האיש אשר מלאו לבו לעשות מקודש חול בדבר הנוגע בשמות הקדושים ולהמיר הטוב ברע, אלא ודאי באמת שהוא חול.

ואודות אשר האריך מעלת תורתו ורצה לישב סוגיות התוספות בפרק מפנין (שנת קמ, א) בענין גדול הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה, אשר הגד הוגד למר אשר הארכתי בזה הסוגיא ובסוגיא דשבעות (לה, ב) כדי ליישב סוגית התוספות בפרק מפנין, הנה כעת קשה להעתיק מה שכתבתי בזה בישוב נכון בטוב טעם ודעת, ובפעם אחר אצוה להעתיקו למר, ואין להאריך כעת יותר בנידון דידן.

ובן משמע בהדיא בירושלמי דסוכה [פרק ד' (ה"ג)] גבי ר' שמעון בן אלעזר עבודה זרה עברה עם ישראל צים, מאי טעמא, גוים ואלקיו (ש"ב ז, כג), ואמר ליה רבי עקיבא: חס ושלום, אם אתה אומר כך נמצאת עושה אתה את הקודש חול, ופירש בעל יפה מראה ש'אלקיו' שהוא קודש עושה חול, לפי שאם הוא קודש אזי אינו נמחק, ואתה עושה חול ושרית למוחקו. אם כן זכינו לדין בהדיא מירושלמי הנ"ל ומבעל יפה מראה הנ"ל, שמתוך שאתה דורש אותו חול שרית למוחקו, ואם כן הוא הדין בנידון דידן.

מן הראוי שיעמוד ברבים ויתנצל שדרש בדרך מליצה
ובפרט שראיתי בכל כתבו דמעלת תורתו שאינו אלא כמתנצל עלמו, וכמו שכתב מעלת תורתו התרעומות שיש לו על איש ריבזו אשר כנגדו חלוק עליי שלא הזהיר את מעלת תורתו ושלת אליו מלאכים שיאמרו למר ששגגה יצאה מלפניו, ושלא היה לו לבזות אותו ברבים, ובאמת דברי מעלת תורתו נכונים בזה, שהיה מן הראוי לאותו החכם שכנגדו לדבר אתו עמו בסתר או על ידי אוהביו בשוזה ונחת נשמעים, ולא יפה עשה שב"ש אותו ברבים חכך, אם כדברי מעלת תורתו כן הוא, כי זהו קצת חילול י"י נגד איש ההמוני כמו שכתבתי בהתחלת הענין, וראוי לחוש לעצמו לעונש המלצין פני חבירו ברבים אם שינה סדר התוכחה כמו שכתבתי לעיל. אבל כדי שלא יתרהרו אחריו במה שעשה קודש חול, ושהחליף והמיר טוב ברע חלילה, הלא כבר העתקתי למעלת תורתו מפסקי אשר הארכתי

וראייתי בכתבו דמר שהביא לשון הירושלמי הנזכר ומה שפירש בעל יפה מראה הנזכר, וזה לשונו: הרי בהדיא לדעת בעל יפה מראה ר' שמעון בן אלעזר שרי למוחקו, ועם כל זה חס ושלום לא נידהו, ודיבר רבי עקיבא בלשון כבוד. עד כאן לשונו. תמהני שהביא מעלת תורתו מעשה לסתור בגופא דעובדא דמוכח משם דמכח הדרשה שרינן למוחקו. ומה שהביא ראייה שלא נידהו רבי עקיבא, יפה כתב מעלת תורתו בזה, שאין לנדות לורבא מרבנן ובפרט

שאלה סו

הקדש במצרים של ק"ק ירושלים, ורוצים הק"ק למכרו, אם המחזיקים בהקדש יכולים לעכב

ראובן ושמעון מתושבי מצרים, הקדישו נכסיהם לקרתא קדישא דירושלים ת"ו, ויהי כי ארכו הימים האלה, כמו ערך עשרים שנה אחרי מות קדושים ראובן ושמעון הנזכרים, נשתקע הדבר ולא בא שום תועלת לירושלים מהקדשות הנזכרות, וכבר נשכח ההקדש הנזכר, והחזיקו קצת אנשים בנכסי המקדישים הנזכרים השייכים לירושלים ת"ו, כי לא ידעו אנשי ק"ק ירושלים ת"ו מהקדשות הנזכרים, ועתה חדשים מקרוב באו משם ונתגלה להם מההקדשות אשר יש להם בק"ק מצרים, ורוצים ק"ק ירושלים למכור נכסי ההקדשות הנזכרים ולעשות בהם מה שהוא לתועלת ק"ק ירושלים ת"ו, דהיינו לפרוע חובותם שחייבים הק"ק ירושלים ת"ו להנוגשים הישמעאלים, כי הנוגשים אצים לאמר כלו מעשיכם דבר יום ביומו, והם אינם יכולים לצאת ידי חובותם מחמת הלחץ זו הדחק, ויש לחוש חם ושלוש שלא יחרב קיבוץ ומעמד ומצב דק"ק ירושלים ת"ו, וכזה יהיה זכות גדול להמקדישים נכסיהם הנזכרים אשר על ידיהם נתקיים הקיום ומעמד ומצב דירושלים ת"ו, כי באם יחרב חלילה קיבוץ ומעמד ומצב פליטת בית יהודה וישראל היושבים בירושלים ת"ו, על מה יחול זכות המקדישים נכסיהם הנזכרים, העל עצים ואבנים.

והנה שמעו אנשי ק"ק ירושלים תוב"ב, שקצתם מהמחזיקים בנכסי ההקדשות הנזכרים במצרים מתפארים לעכב מלמכור הנכסים הנזכרים ולמסור אותם לק"ק ירושלים תוב"ב, רק שהקרן יהיה קיים במצרים והפירות יהיה לתועלת ירושלים תוב"ב, וק"ק ירושלים ת"ו צועקים, מאחר שזה קרוב לעשרים שנה שלא הגיע להם שום תועלת מהנכסים הנ"ל, לכן רוצים למכור הנכסים הנזכרים ולפרוע חובות לישמעאלים הנוגשים, וכזה יהיה תועלת גדול לירושלים תוב"ב וגם יהיה זכות גדול להמקדישים ההקדשות הנ"ל, ובפרט בעת כזאת אשר ק"ק ירושלים ת"ו בצרה גדולה ויש לחוש שלא יתפרד חם ושלוש הישוב של ק"ק ירושלים תוב"ב חלילה ואז על מה יחול זכות המקדישים ותועלת הנזכרים, העל עצים ואבנים. בכך נא יורנו מורינו ורבינו הדין עם מי, אם יכולין אנשי ק"ק ירושלים למכור הנכסים הנ"ל ויעשו בהם התועלת לירושלים כפי רצונם הנ"ל להחזיק במעמד ומצב ירושלים ת"ו, אם לא, ושכרו יהא כפול מהשמים.

להחכם העומד לנגדו, וכחצתי למעלת תורתו בקינור אשר העליתי צפסקי הנזכר, ומעין הפתיחה סמוך לחתימה, שצקל יכול מעלת תורתו לתקן את זה, זהיוח שכפל ושינש בכתבו אלני שאילו הודיע החכם למעלת תורתו שלא יפה עשה שזודאי היה עושה תשובה על זה, וזאשר שכפי כתבו של החכם רצים מהרהרים אחריו צענין שעשה קודש חול, יוכל לתקן זה הענין כמו שכתצתי למעלה, שיעמוד צלותו מקום צרבים, ולא יבוש, ויאמר: מה שדרשתי על פסוק 'מעצדון את האלקים על ההר הזה' להצדיל כמה הצדלות על העגל היה רק דרך הלצ"י, ולא היה כוונתי להפך דברי אלקים חיים חלילה, כי העיקר הוא 'מעצדון את האלקים' קאי על האלקים שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם, והוא מהשמות שאינם נמחקין, ואם שגיתי י"י יכפר צעדי.

ואף שאמרינן בגמרא דיצמות פרק החולץ (מ"א, ב) וצפרק צתרא (ק"ט, ב) איכא דשמע צחליצה ולא שמע צהכרזה, מכל מקום מה שאפשר לנו לתקן נתקן, ומי לנו גדול מרצה בר רב הונא ורצה ואמרינן צגיטין פרק השולח (מ"ג, א) גבי המקדש חלי שפחה וחלי צת חורין, הדר אוקי רצה בר רב הונא אמורא עליה ודרש והמכשלה הזאת תחת ידך (ישעיה ג, ו) אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל צה וכו', וכמו כן צצצא צתרא פרק יש נוטלין (קכ"ו, א) הדר אוקי רצה אמורא עליה ודרש דברים שאמרתי לפניכם טעות הם צידי, וכן צכמה מקומות צתלמוד.

ובזה יסלק מעליו כל המקטרגים, וזה יהיה שצחו דמעלת תורתו, ואז יגידו כולם ויאמרו אין קדוש כ"י אלקינו, ויתנו שצחו צפיהם ויאמרו אשרי הדור שהגדולים שומעים, קל וחומר לקטנים. וצזה נוכח לחזות צנועס את פני י"י אלקינו, ונעצוד אותו ככל לצצינו וככל נפשינו, והוא ישפות את שלומנו, שלא יהיה קטגוריא צין חכמינו, ונזכה לגאולת משיחנו צמהרה צימינו.

כה דברי אהובי דורש שלום תורתו ומשנתו כל הימים אנכי עפר ואפרים מבית אהרן מוויילנא

דנו בתשובה זו:

ברכי יוסף א"ח סי' תרח אות ז-ח; אהבת דוד (חיד"א) דרוש יב; עבודת עבודה ע"ז ג, ב; מהר"ץ חיות דרכי ההוראה החלק השני; הדרש והעיון ת"ד מאמר קעב סק"ד.

ציינו לתשובה זו:

המגיה (הר"י כולי) במשנה למלך פ"ו מדעות ה"ז.

ראה נספחים בסוף הספר